

Syrjäytyä vai selviytyä?

**Nuorten pienituloisuuden syitä,
seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja**

Juha Mikkonen

Helsingin Optimistit ry, Köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Finland, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto FSD ja Palkansaajasäätiö ovat tukenneet tämän julkaisun painattamista sekä sen taustalla olevia tutkimuksia.

Tiede, taide ja köyhä kansa ry järjesti Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun, johon osallistui 850 kirjoittajaa eri puolilta Suomea. Kirjoittajien joukossa oli muun muassa työttömiä, yksinhuoltajia, mielenterveyskuntoutujia, pitkäaikaissairaita, pienituloisia työntekijöitä, pienyrittäjiä, opiskelijoita, velkaantuneita ja eläkeläisiä. Kilpailuvastaukset olivat muodoltaan muun muassa omaelämäkerrallisia, fiktiivisiä, lapsuusmuisteloita ja runoja. Kirjoitusten pituus vaihteli 1-20 sivun välillä.

Tämä raportti pohjautuu 65:en pienituloisen alle 30-vuotiaan nuoren omaelämäkerrallisiin kirjoituksiin. Kirjoitusten kautta hahmottuvat nuorten kokemat köyhyyden syyt, seuraukset ja tilanteen parantamiseksi hyödynnetyt selviytymiskeinot.

Kirjoituskilpailun järjestämisestä vastasi työryhmä, johon kuuluivat Anna Isola, Meri Larivaara ja Juha Mikkonen. Kirjoituskilpailuun pohjautuva laajempi ”Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä” -antologia on ladattavissa verkkosivulta www.koyhyyskirjoitukset.org

Juha Mikkonen © 2012

Syrjäytyä vai selviytyä?

Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja

Sisällys

1. Johdanto	5
2. Nuorten kokemia pienituloisuuden syitä	7
3. Nuorten kokemia pienituloisuuden seurauksia	20
4. Arjen selviytymiskeinoja	31
5. Yhteenveto	46

Liite: Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineistoon perustuvia julkaisuja ja tutkimuksia.

Taulukot

Taulukko 1. Nuorten kokemat pienituloisuuden syyt.	19
Taulukko 2. Nuorten kokemat pienituloisuuden psyykkiset seuraukset.	24
Taulukko 3. Nuorten kokemat pienituloisuuden sosiaaliset seuraukset.	27
Taulukko 4. Nuorten kokemat pienituloisuuden aineelliset seuraukset.	30
Taulukko 5. Nuorten hyödyntämät materiaaliset selviytymiskeinot.	36
Taulukko 6. Nuorten hyödyntämät psyykkiset selviytymiskeinot.	40
Taulukko 7. Nuorten hyödyntämät toiminnalliset selviytymiskeinot.	43
Taulukko 8. Nuorten hyödyntämät sosiaalisen tason selviytymiskeinot.	46

Kuviot

Kuvio 1. Nuorten kokemat pienituloisuuden taustasyyt.	7
Kuvio 2. Nuorten kokemat pienituloisuuden seuraukset.	21
Kuvio 3. Nuorten kokemat pienituloisuuden sosiaaliset seuraukset.	24
Kuvio 4. Pienituloisten nuorten selviytymiskeinojen luokittelu.	31
Kuvio 5. Käsitteellinen malli pienituloisuuden syistä, seurauksista sekä nuorten hyödyntämistä selviytymiskeinoista.	47

1. Johdanto

Köyhyys sekä siihen yhdistyvä sosiaalisten ja aineellisten resurssien vähäisyys on lukuisissa tutkimuksissa yhdistetty heikentyneeseen terveydentilaan ja alentuneeseen koettuun hyvinvointiin. Lisäksi köyhyys on yhteydessä rajallisiin mahdollisuuksiin itsensä kehittämislle harrastusten, kouluttautumisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden kautta. Vanhempien kokeman pienituloisuuden on todettu tutkimusten valossa olevan riski lapsen ja nuoren kehitykselle.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma vuosille 2011–2015 nostaa köyhyyden ja eriarvoisuuden torjunnan keskeiseksi tavoitteeksi. Yhteiskuntarakenteeltaan Suomi on pitkään ollut yksi maailman tasa-arvoisimmista maista, jossa vanhempien sosiaalinen tausta on rajoittanut lapsen tulevia kouluttautumisen- ja uramahdollisuuksia kansainvälisesti vertaillen vähäisesti. Poliittiset puolueet ovat aatteellisesta tausta riippumatta painottaneet hyvinvointivaltion tarjoamien tukiverkkojen ja palveluiden tärkeyttä.

Keskimääräisesti mitattuna väestön terveydentila on Suomessa kehittynyt myönteisesti viime vuosikymmenien aikana. Toisaalta samaan aikaan on havaittu, että suomalainen hyvinvointivaltio ei ole pystynyt tehokkaasti estämään väestöryhmien välisten hyvinvointi- ja terveyserojen kasvua. Etenkin suhteelliset hyvinvointi- ja terveyserot eri väestöryhmien välillä ovat suuria. Tuoreen tutkimuksen mukaan tulotasoltaan ylimpään viidennekseen kuuluva mies elää keskimäärin 12,5 vuotta pidempään kuin tuloilla mitattuna alimpaan viidennekseen kuuluva mies. Naisten vastaava kuolleisuusero oli 6,8 vuotta. Erot ovat kasvaneet selkeästi viimeisen kahden vuosikymmenen aikana.

Suurten ikäluokkien eläköityminen, maailmantalouden epävakaus ja ihmisten sekä pääomien yhä suurempi globaali liikkuvuus asettavat kasvavia haasteita pohjoismaalaisen hyvinvointimallin tulevaisuudelle. Erilaisten populististen aatteiden nousu Suomessa ja laajemmin Euroopassa voidaan nähdä pyrkimyksenä vastata epävarmaan tulevaisuuteen sekä pelkoon köyhyyden ja eriarvoisuuden lisääntymisestä. Kansalaisten kokemaan pelkoon on vastattava mutta ei mustavalkoisten vastakkainasetteluiden ja syrjintään kannustavien ennakkoluulojen kautta. Ratkaisujen on lähdettävä hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämisestä keinoilla, jotka kunnioittavat demokraattista päätöksentekoa, tasa-arvoa ja jokaisen yksilön luovuttamatonta ihmisarvoa.

Tämä raportti on laadittu Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiselle verkostolle EAPN-Finille. Suomen EAPN-Fin-verkosto on osa Euroopan laajuista 27 maata kattavaa kansalaisjärjestöverkostoa, jonka tavoitteena on köyhyyttä

kokoneiden kansalaisten osallisuuden lisääminen, köyhyyden vähentäminen Euroopan tasolla ja vaikuttaminen päätöksentekijöihin tämän tavoitteen edistämiseksi. EAPN on ollut aktiivinen toimija vuosittain järjestetyissä EU:n köyhyyttä kokevissa tapaamisissa (lisätietoa verkko-osoitteessa www.eapn.eu).

Yhtenäinen Eurooppa edellyttää myös kansalaisten välisen dialogin lisäämistä eri jäsenvaltioiden välillä. Tässä mielessä finanssikriisin jälkeisen Euroopan rakentamisessa kansalaisten, ja heitä edustavien järjestöjen ääni, on perusteltua ottaa paremmin huomioon jos tulevaisuuden tavoitteena on aito *kansalaisten Eurooppa*. Tämä raportti tarjoaa keskusteluun yhden näkökulman, joka edustaa pääosin nuorten omaa ääntä.

Raportin sisällöstä

Tämä raportti pyrkii vastaamaan nuorten arkisten kokemusten valossa, miten suomalaiset 15-29-vuotiaat nuoret kokevat pienituloisuutensa syyt ja seuraukset (luvut 2 ja 3). Lisäksi raportti kartoittaa millaisia selviytymiskeinoja nuoret käyttävät selvitäkseen arjessaan (luku 4). Aineistona olivat 65:en nuoren kirjoittajan omaelämäkerralliset tekstit. Kirjoittajien ikä vaihteli 14-29 vuoden välillä ja tekstien keksimääräinen pituus oli 3-5 liuskaa.

Raportin luvut sisältävät runsaasti suoria lainauksia nuorten omaelämäkerrallisista teksteistä, jotka auttavat lukijaa tavoittamaan nuorten oman äänen.

Torontossa 13.9.2012

Juha Mikkonen

2. Nuorten kokemia pienituloisuuden syitä

Tämä luku esittelee nuorten omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa esiintuvia pienituloisuuden ja köyhyden syitä. Tekstien laadullinen analyysi tuotti 83 erilaista syykategoriaa, jotka esiintyivät teksteissä yhteensä 212 kertaa.

Nuoret mainitsivat useita köyhyden ja pienituloisuuden riskitekijöitä ja riskiolosuhteita, joiden he kokivat vaikuttaneen tilanteeseensa. Tiivistetysti nuorten kokemat köyhyden syyt voidaan luokitella 1) lapsuuden olojen ja perhetaustan vaikutukseen, 2) nykyiseen sosioekonomiseen asemaan, 3) elämänmuutoksiin ja 4) ympäristöön liittyviin kontekstuaalisiin tekijöihin (ks. kuvio 1). Seuraavassa näitä luokitteluja tarkennetaan hyödyntämällä suoria lainauksia nuorten omaelämäkerrallisista kirjoituksista.

Kuvio 1. Nuorten kokemat pienituloisuuden taustasyyt.

Lapsuuden olot

Tässä yhteydessä lapsuuden oloilla viitataan niihin aineellisiin ja sosiaalisiin elinoloihin, joissa kirjoittajat ovat lapsuudessaan eläneet. Kirjoittajat yhdistivät vanhempien alhaisen sosioekonomisen aseman (etenkin ammattiasema ja koulutus) lapsuudessa koettuun pienituloisuuteen. Yksittäisistä syistä etenkin työttömyydestä johtuva tulotason lasku keräsi mainintoja. Eräs 28-vuotias kirjoittaja kuvaa omaa lapsuuttaan toteamalla, että ei syntynyt ”kultalusikka suussa”:

Köyhyys on aina ollut olennaisena osana elämässäni. En syntynyt kultalusikka suussani rikkaaseen perheeseen materiaalilla hemmoteltuna, vaan tavalliseen velkaiseen työläisperheeseen. (004.)

Syntyminen pienituloiseen perheeseen kuvattiin osassa teksteissä perityksi heikkoudeksi. Esimerkiksi seuraava 22-vuotias nuori nainen kuvasi syntyneensä köyhyyteen:

Olen syntymäköyhä. Vanhempani eivät ole koskaan olleet rikkaita joskaan eivät niin kutsuttuja sosiaalityötapauksiakaan. Kumpikin on lähtöisin vaatimattomista oloista, eikä kumpikaan ole kouluttautunut kovin korkealle. (017.)

Useat kirjoittajat kuvasivat köyhyiden ylisukupolvisuutta. Yksikään kirjoittaja ei maininnut olevansa varakkaan ja menestyneen perheen lapsi. Eräs 20-vuotias kirjoittaja kuvasi kokevansa samankaltaista turvattomuutta kuin hänen vanhempansa vuosia aikaisemmin:

Köyhyiden sanotaan periytyvän siinä missä ehkä jotkin fyysiset ominaisuudet. Olisi liian kohtalonomaista sanoa, että kerran köyhä on aina vain köyhä tai että köyhien lapsista tulee aina köyhiä tai pienituloisia. Silti, nyt parikymppisenä asun pienessä muuttotappiokunnassa - ja huomaan rahojen olevan tiukalla. Epätietoisuus ja epävarmuus ovat läsnä. (011.)

Kirjoittajien joukossa oli nuoria, jotka kuvasivat maaseudulla koetun köyhyiden erityispiirteitä. Äärimmäinen esimerkki oli kirjoittaja, joka kuvasi eläneensä ensimmäiset elinvuotensa perheessä ilman sähköä. Maanviljelijäperheessä kasvanut nuori kirjoitti, että vanhempien tarjoama taloudellinen tuki oli harvinaista:

Vanhempani ovat aina olleet maanviljelijöitä, eikä rahansaaminen vanhemmilta ole koskaan ollut meille lapsille itsestäänselvyys. Voin kertoa, että maanviljelijöiden tuloilla ei paljon herroiksi elellä. Velkaa ja menoja vanhemmillani on aivan liikaa, joten lapsena sai tottua siihen, että kaikkea ei voi saada. (027.)

Osa kirjoittajista yhdisti vanhempien matalapalkkatyöt perheen taloudellisiin vaikeuksiin. Seitsemäntoistavuotias lukiolainen kuvasi kuinka vanhempien ammatista ja velat aiheuttivat koko lapsuuden jatkuneen köyhyiden:

Olen lukiolainen, joka on koko pienen ikänsä elänyt köyhyydessä. Äitini on lähihoitaja, isäni tuottamatonta bisnestä pyörittävä pienyritystä. Rahaa ei ikinä lapsuudessa ollut mihinkään ylelliseen, mutta rahattomaan elämään tottui kyllä varsin nopeasti. (010.)

Vanhempien suhtautuminen pienituloisuuteensa kasvattajina oli kaksijakoista; osa vanhemmista teki perheen vaikean taloudellisen tilanteen hyvin selväksi lapsille ja osa halusi suojella lapsiaan tietämästä liikaa perheen rahahuolista. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluneet vanhemmat kokivat, että lapset ovat liian nuoria kantamaan huolta köyhyyteen liittyvistä kielteisistä seurauksista:

Kuopuksena minua yritettiin varjella, eikä kaikkia asioita kerrottu minulle suoraan vaan oletettiin, että ajan kanssa tulen ne itse ymmärtämään. **Köyhyyden todellisuus tarjoiiltiin siis pieninä palasina kerrallaan.** (014.)

Toisaalta päinvastaista kokemusta edustivat ne lapset, jotka kuuluivat toistuvasti perheen olevan köyhä ja sen vuoksi rajoittamaan hankintojaan:

Kasvoinkin köyhässä perheessä. Sain pienestä pitäen kuulla jatkuvasti saman lauseen: ”ei ole rahaa”. (005.)

Vanhempien matalan sosioekonomisen aseman lisäksi nuoret ilmaisivat vanhempien avioeron, alkoholiongelmien, sairastumisen ja huonojen välien olleen koetun köyhyyden taustatekijöitä. Vanhempien sairastumisella kuvattiin olleen tuhoisia vaikutuksia perheen tulotasoon. Sekä vanhemman fyysinen sairastuminen että mielenterveysongelmat esiintyivät kirjoittajien kuvauksissa. Pahimmassa tapauksessa sairastumisen oireet ilmenivät useilla eri tasoilla:

Vanhempieni taloudelliset vaikeudet alkoivat siitä. Isäni terveys alkoi horjua, niin fyysinen kuin psyykinenkin. Vuonna 1996 diagnosoitiin keskivaikkea depressio, muutama vuosi myöhemmin keuhkoahauma. (065.)

Vanhemman sairastuminen sai osan nuorista kokemaan velvollisuudentunnetta suhteessa kasvattajaansa. Voimattomuuden kokeminen oli myös yleistä niissä tapauksissa, joissa tilanteeseen ei juuri voinut vaikuttaa. Lisäksi vanhemman sairastumisen kuvattiin tehneen taloudelliset rajoitteet yhä ilmeisemmiksi:

Opin jo pienenä, millaista on köyhän elämä. Isäni sairastui vakavasti ollessani puolivuotias ja hän jäi sairaseläkkeelle ja äitini meni opiskelemaan. Opin siinä, ettei voi kaikkea saada mitä haluaa. (058.)

Äidin vakavat mielenterveysongelmat tekivät 18-vuotiaasta kirjoittajasta perheen vastuunottajan yhdessä sisarensa kanssa:

Aluksi me yritettiin siskon kans pitää siitä huolta, olihan se kuitenkin meidän mutsi. Vaan ei me kauaa jaksettu, päätettiin vaa antaa sen olla, ku ei se

kuitenkaa mitään töitä hakis. Siskon oli pakko painaa duunia kellon ympäri auttaakseen mua ja mutsia: mutsi oli päästänsä pimee ja mä liian nuori tekemään mitään. Mä vaan vahdin mutsia, et se ei tekis mitään järjetöntä. (028.)

Eräs 21-vuotias kirjoittaja koki, että 1990-luvun alun lamalla oli suuri vaikutus hänen rikkinäiseen perheeseensä. Toimeentulo-ongelmat vaikuttivat äidin pahenevaan alkoholiongelmaan ja lopulta tilanne johti huostaanottoon:

Mä oon kasvanu siellä ja täällä, loppujen lopuks kuitenkin nuoruuden laitoksissa joka ei tosissaan ollut mun oma valinta, oli alkoholismii ja väkivaltaa kotonaa, uusioperheiden arkea kai...ekan kerran mut taidetti huostaanottaa siks kun mun äiti unohti mut moneks kuukaudeks kotiin, oli lähteny jonku äijän matkaan. **No, mun elämän tarinaan löytyis enemmän surullisia sanoja kun taivaalla on tähtiä, enemmän kyyneliä kun meressä on kaloja, mut mä haluan supistaa mun tarinan yhteen lauseeseen et tää ei ollu mun valinta.** (041.)

Johtopäätöksenä voidaan todeta kirjoittajien yhdistävän lapsuuden elinolot nykyhetkessä koettuun köyhyyteen. Omaelämäkerrallisten tekstien perusteella ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä köyhyyden ylisukupolvisuuden määrällisestä tasosta. Toisaalta nuorten kirjoittajien henkilökohtaiset kokemukset vahvistavat tutkimustuloksia köyhyyden periytyvyydestä ja lapsuuden elinolojen merkittävää vaikutuksesta elämäntapaan.

Nykyinen sosioekonominen asema

Sosioekonomisen aseman nähdään perinteisesti muodostuvan henkilön asemasta työmarkkinoilla, tulotasosta ja koulutustaustasta. Nuoret kokivat työttömyyden ja yleisen epävarman asemansa työmarkkinoilla keskeiseksi pienituloisuuden syyksi. Eräs nuori nainen kuvasi epävarmaa asemaansa työmarkkinoilla seuraavasti:

Köyhyys ei ole vielääkään täysin ohi, vaikka opiskelut ovat päättyneet ja olen juuri aloittanut työelämän. En osaa kuvitella tilannetta, jossa voisin olla rauhallisin mielin tulevaisuudesta. Tämän hetkinen työni kestää vain muutaman kuukauden, jonka jälkeen saan taas etsiä uutta paikkaa. Minulla on melkein 4000 euroa opintolainaa maksettavana ja lähes 500 euron kuukausivuokran asunto. En todellakaan voi kuvitella hankkivani lapsia, vaikka olen parisuhteessa ja haluaisin. (029.)

Nuoret kuvasivat siirtymän lapsuuden kodista itsenäiseen asumiseen kriittiseksi vaiheeksi toimeentulon kannalta. Toiseksi kriittiseksi vaiheeksi mainittiin valmis-

tumisen jälkeinen siirtyä työmarkkinoille. Koulutusta vastaamattomien töiden tekemisen koettiin vaikuttavan haitallisesti itsetuntoon.

Opiskelin joka tapauksessa loppuun asti ja 27-vuotiaana minusta tuli filosofian maisteri taiteen alalta. **Työtilanne ja työmahdollisuudet lähestulkoon mahdottomia eli aloitin valmistumiseni jälkeen ”työelämäni” työttömänä.** (039.)

Useat kirjoittajat kertoivat kokevansa vaikeuksia koulutusta vastaavan työn löytämisessä. Yhdeksi työttömyyden syyksi nuoret mainitsivat kouluttautumisen alalle, jossa palkkatyön tarjonta on vähäistä (esim. taidealat). Seuraava kirjoittaja kuvaa tilannetta, jossa oman alan töitä löytyy vain kausittaisissa jaksoissa:

Köyhyys koitti, kun pääsin oman alan hommiin museoon. **Töitä on tarjolla satunnaisesti, minut hälytetään työhön joko sairauslomien tai parin kuukauden projektien ajaksi.** Huonolla tuurilla puhelin ei soi moneen kuukauteen. Silloin käteen jää vuokran jälkeen sata euroa kuussa. Sen pitäisi riittää puhelin- ja muihin laskuihin, matkustamiseen sekä elämiseen. (038.)

Kirjoittajien joukossa kokemus työmarkkinoiden kannalta väärälle alalle kouluttautumisesta kosketti korkeakouluopiskelijoiden lisäksi myös ammattitutkinnon suorittaneita:

Kahdeksantoistavuotiaana sain ammatin valkolakin sijaan. Ylpeys vaihtui kuitenkin nopeasti katkeraksi pettymykseksi kun tajusin, ettei puutarhurin tutkinnolla ollut enää mitään merkitystä työmarkkinoilla. (040.)

Eräs nuori nainen kuvasi epämieluisia työoloja lihatehtaalla lähes inhorealiseen sävyyn:

Sain paikan painepesijänä lihatehtaalla. Työ oli koko tehtaan ja kaikkien koneiden puhdistamista ja desinfiomista lihanleikkaajien jäljiltä työpäivän päätteeksi. Tanssiminen pöydillä ja laitteiden ympärillä kiemurtelevan vesiletukubran kanssa oli fyysisesti raskasta, mutta olin vahva ja ketterä. Paineveden suihku sinkosi veren, lihan ja iهران palat korkealle ilmaan, roiskutti ne suojavaatteille ja liimasi kasvoille. Illalla suihkussa niitä sai suljetuin silmin pestä hiuksista asti, muistot teräskoukuissa roikkuvien sikojen ja nautojen nyljetyistä ruhoista verkkokalvoilla vilkkuen. Verellä ja rahalla on sama raudankarvainen maku. (040.)

Työ- ja ansiokyvyn alentumisen syynä useat nuoret mainitsivat fyysisen tai psykisen sairastumisen. Seuraavat kolme nuorta kirjoittavat masennuksesta ja sitä

seuranneista toimeentulo-ongelmista:

Olen vastikään täyttänyt kaksikymmentäseitsemän. Olen eläkkeellä, ollut jo neljä vuotta, psyykkisten ongelmien takia. (015.)

Ensimmäiset ammattia tavoittelevat opintoni katkesivat masennukseen ja paniikkihäiriöön. (018.)

Koulutuksen jälkeen tuli taas masennus, ja olen siitä saakka ollut työttömänä, vaikka olen yrittänyt etsiä töitä, en ole onnistunut saamaan sitä vielä. Olen ollut nyt yksin pojan kanssa jo 7 kuukautta mikä on ollut todella vaikeaa aikaa kun joudun maksamaan kaikki laskut yksin. (037.)

Psyykkisten oireiden lisäksi fyysinen sairastuminen tuotiin ilmi toimeentulovaiketeuksien aiheuttajana etenkin kroonisesta sairaudesta kärsivien kohdalla. Seuraavat kaksi kirjoittajaa kuvasivat reuman aiheuttamaa työkyvyn alenemista:

Minulle on mahdoton ajatus käydä töissä vielä opiskelun lisäksi jo poikanikin takia, mutta myös koska sairastan nivelreumaa enkä todellakaan jaksaisi enää panostaa opiskeluun työskentelyn rinnalla. Niinpä siis meitä elää kolme ihmistä lähinnä mieheni palkan turvin. (023.)

Näyttää siltä että olen elinkautisvankina sairaudessani [reuma], sairaslomalla jonka loppua ei näy, ja elän tästä eteenpäin toimeentulotuella. (024.)

Työkyvyn alentumisen voi ennustaa aiheuttavan eri tyyppistä suhteellista puutetta, koska palkkatyö on useille ensisijainen toimeentulon ja yhteisöön kiinnittymisen tapa. Useat kirjoittajat ilmaisivat, että kokopäiväisen palkkatyön puuttumiseen on olemassa muitakin syitä kuin sairastuminen tai työttömyys. Esimerkiksi työssäkäyvillä opiskelijoilla on usein määräaikaista ja epätyypillistä työsuhteita matalapalkka-aloilla:

Olen jatko-opiskelija ja ptkätyöläinen. Elän kädestä suuhun ja tiedän työllisyystilanteeni aina vain muutamaksi kuukaudeksi eteenpäin. Kuukausituloni eivät ole koskaan ylittäneet tuhatta euroa. (045.)

Olen kokeillut työssä käymistä opiskelujen ohella. Jaksoin kuukauden myydä puhelimella lehtiä vastahankaisille pirulaisille, kolmena iltana viikossa, viisi tuntia illassa. Se on kai aika vähän. Silti minä olin koko ajan uupumuksesta sijoiltaan. (049.)

Ne opiskelijat, joilla oli lapsia, ilmaisivat ongelmalliseksi vanhemmuuden,

opiskelun ja työssäkäynnin yhdistämisen. Käytännössä tämän ilmaistiin tarkoittavan sitä, ettei työssäkäyntiin riittänyt aikaa eikä voimavaroja:

Opiskelu oli todella rankkaa, varsinkin lapsen ja kodinhoidon ohessa, että ei sitä kovin aktiivisesti alkanut työtä etsimään. (004.)

Kun toinen tyttäreemme syntyi vajaan kahden vuoden päästä, olin edelleen opiskelija. Luin vauvan päiväunten ajan tentteihin ja suoritin, minkä pystyin. Opin-totuki toi kaivattua lisää tuloihimme, mutta tarkkana sai olla jatkuvasti. (066.)

Elämänmuutokset

Läheisen kuolema on yksi stressaavimmista ja usein yllättävimmistä elämäntapahtumista, jonka yksilö voi kohdata. Isänsä kuoleman jälkeen 19-vuotias nainen kuvasi tapahtumaa seuranneita taloudellisia huolia kirjoittamalla:

Äiti kysyi, mikä hauta-arkku näytti mielestämme parhaalta, vaikka tiesi, että joutuisimme ottamaan halvimman vaihtoehdon. ”Voi, hyvä ihme”, minä mietin. Miten meillä olisi rahaa? Mistä ihmeestä saamme rahat? **Ei tätä jaksa, ei jaksa. Isä on kuollut, ja suurin huolenaihe on raha.** (007.)

Nuorten omaelämäkerrallisissa teksteissä kuvattiin lukuisia elämänmuutoksia, jotka voivat johtaa sosiaalisten ja aineellisten resurssien puutteeseen. Yleisimmin kuvatut tapahtumat liittyivät äkilliseen sairastumiseen tai työpaikan menettämiseen. Lisäksi kirjoittajat nostivat esiin ihmissuhteisiin liittyviä tapahtumia, kuten lapsen syntymä, parisuhteen päättyminen ja yksinhuoltajuus:

Toisaalta dramaattiset elämänmuutokset vaikuttavat varallisuuteen, kuten työttömäksi joutuminen, sairastuminen tai erilaiset riippuvaisuudet, on monia asioita mihin ei monesti henkilö itse voi vaikuttaa. (005.)

Kirjoittajat ilmaisivat uuteen asuntoon tai uudelle alueelle muuttamisen yhdeksi pienituloisuuden riskitekijäksi. Perheen taloudellista tilannetta kuvattiin haavoittuvaksi etenkin jos perheen tulot ovat riippuvaisia vain yhdestä palkansaajasta. Kolmen lapsen äiti kirjoitti työmarkkinoiden epävarmuudesta ja kuvasi miehensä kokemuksia:

Muuton kanssa samoihin aikoihin mieheni irtisanottiin melko yllättäen pitkäaikaisesta työstään. Luotettavana ja osaavana työntekijänä hän kuitenkin työllistyi piankin uudelleen, pienempään yritykseen. Harmiksem-

me yritys meni alta aikayksikön konkurssiin, ja jälleen olivat työt tipotiessään. Senpä jälkeen elossamme onkin vuorotellut työttömyys ja työkaksot molempien kohdalla. (055.)

Perheelliset kirjoittajat korostivat usein omaa tukalaa asemaansa tilanteessa, jossa he halusivat tarjota lapselle parhaan mahdollisen kasvuympäristön. Lapsen syntymällä ilmaistiin olevan suuri vaikutus tulojen ja menojen suhteeseen:

Lapsen syntyessä perheen tulot yleensä putoavat tuntuvasti ja menot taas nousevat vieläkin rajummin. (018.)

Pahimmassa tapauksessa kirjoittajien työttömyys yhdistyi muihin elämänmuutoksiin, jotka edelleen pahensivat toimeentulovaikeuksia. Seuraava kirjoittaja kertoi kuinka hän ja hänen miehensä olivat velkaisia ja työttömiä ensimmäisen lapsen syntyessä:

Heti pojan syntymän jälkeen mies menetti työpaikkansa uuden omistajan myötä. Oltiin molemmat työttömiä ja rahattomia ja velkaa pilviin saakka. Ei ostettu mitään eikä käyty missään ja silti rahat eivät riittäneet kun laskut piti maksaa. (037.)

Edellisessä lainauksessa esiintyneen pariskunnan suhde päättyi myöhemmin eroon ja äiti otti vastuulleen lapsen huoltajuuden. Eräs toinen kirjoittaja päätyi toteamaan, että taloudelliset vaikeudet yhdistettynä pienen lapsen kasvattamiseen voivat olla tuhoisia parisuhteelle:

Ero uhkaa pienten lasten vanhempia, joilla rahahuolet yhdistettyinä tavanomaiseen väsymykseen ja univelkaan ovat onnistuneet hautaamaan yhteistä onnea jonnekin piiloon, josta sitä ei osata enää kaivaa esiin. **Taloudellisia ahdinkoja ennaltaehkäisemällä pidettäisiin taatusti useimmat perheet ehjinä.** (018.)

Seuraava lainaus kuvastaa toivottomuutta, joka liittyi kirjoittajan avioliiton päätymiseen, taloudellisiin ongelmiin ja heikkoihin sosiaalisiin tukiverkostoihin:

Olen aivan lopussa, mulla ei ole rahaa ja lapsi ja opinnotkin pitäisi hoitaa. Onneksi pääsin perheasiainkeskukseen kriisiajalla juttelemaan perhetyöntekijän kanssa. Se ei vaan paljon auta, kun aikaa on kerralla vaan 45 minuuttia. Lääkäri määräsi mulle nukahtamislääkettä, mutta en saa ottaa sitä, kun olen Siirin kanssa kahdestaan. Kätevää, nythän me nimenomaan ollaan kaksistaan. Valitin lääkärille, etten pysty syömään mitään, mutta se sanoi, ettei se

aikuiselle niin vaarallista ole. Tämä on ihan kamalaa. **Olen ihan hirveän huolissani Siiristä, kun se on saanut niin huonot vanhemmat. Mut mä en vaan jaksa enää.** (030.)

Edelliselle institutionaaliseen tukeen turvautuneelle kirjoittajalla vastakkaisen esimerkin selviämisestä antaa seuraava kirjoittaja, joka koki saavansa sosiaalista tukea aviomieheltään sekä lapsen isovanhemmilta:

Kun toinen tyttäreemme syntyi vajaan kahden vuoden päästä, olin edelleen opiskelija. Luin vauvan päiväunten ajan tentteihin ja suoritin, minkä pystyin. Opintotuki toi kaivattua lisää tuloihimme, mutta tarkkana sai olla jatkuvasti. Tällä kertaa tiesimme kuitenkin jo meitä kohtaavan todellisuuden, eikä se päässyt masentamaan. **Tiesimme hyvin, että lapsista palkitaan ihan muilla kuin taloudellisilla hyödyillä.** Olimme myös jo rutinoituneita köyhäilijöitä: haukansilmäisiä oranssien hintalappujen ja paljousalennusten käyttäjiä - loppukuusta vuorotellen kummankin vanhempien kotona ruoka-aikaan tuttu näky. (066.)

Kirjoittajien arjen kuvaukset vahvistivat käsitystä, jonka mukaan etenkin lapsiperheiden tukeminen olisi tärkeää. Kirjoitusten pohjalta arvioituna heikoimmassa asemassa olivat ne yksinhuoltajat, joilla oli vähäisesti sosiaalisia turvaverkkoja ja aineellista sekä henkistä tukea antavia ihmissuhteita.

Kaikki yllättävät menot koettiin uhkana, jotka saattavat sekoittaa perheen talouden kuukausiksi. Esimerkkinä näistä menoista nostettiin esiin rikkoutuneet kodinkoneet tai liikkumisen kannalta välttämättömän auton hajoaminen:

Joskus käy niin, että se, mihin ei olisi varaa, on hankittava ja sen jälkeen menee viikkoja tai jopa kuukausia, että saa talouden taas siihen epätasapainon rajalle. (005.)

Entä jos pesukone hajoaa ja olen syönyt säästöni? (009.)

Nuoret kuvasivat useissa kirjoituksissa fyysistä tai psyykkistä sairastumista, joka oli pienituloisuuden merkittävä riskitekijä. Sairaudet koskettivat joko heitä itseään tai heidän vanhempiaan (ks. luku lapsuuden oloista). Sairaudet heikensivät kirjoittajien elämänlaatua monella eri osa-alueella sekä psyykkisesti, sosiaalisesti että henkisesti. Kirjoittajat arvioivat, että yhteiskunnan antama taloudellinen tuki oli heille välttämätöntä kohtuullisen elämänlaadun tavoittamiseksi. Toisaalta joissakin kirjoituksessa tuotiin esille yhteiskunnan ilmapiiri kovana ja mielenterveyden ongelmista toipuvia kohtaan syrjivänä:

Sitten sairastuin. Olin juuri ostanut ensiasunnon ja työtkin vähenivät kunnes jäin sairauslomalle. **Kun työnantajani kuuli, että sairasta masennusta, hän ei enää antanut minun tehdä töitä, koska ”masentuneet ihmiset voivat tehdä mitä vaan”.** Niin meni työpaikkakin ja asunto piti myydä. (005.) Olen köyhä ja vielä mielenterveyskuntoutuja ja ne ovat asioita, joita ei oikein uskalla ääneen sanoa. Tämä hektinen nyky-yhteiskunta ei sitä salli. (005.)

Edellä kuvattiin yllättäviä elämänmuutoksia, jotka nuoret yhdistivät pienituloisuuteensa. Seuraavassa osiossa käsitellään elinympäristöön liittyviä kontekstuaalisia ja rakenteellisia tekijöitä, joita nuoret yhdistivät kokemaansa aineellisten ja sosiaalisten resurssien vähäisyyteen.

Kontekstuaaliset tekijät

Ympäröiviin olosuhteisiin liittyvistä tekijöistä osa nuorista mainitsi sosiaaliturvajärjestelmän monimutkaisuuden. Kirjoittajat olivat eri tilanteissa kokeneet toimeentulotuen hakemisen vaikeaksi ja nöyryyttäväksi.

Useampi opiskelija ilmaisi haluavansa välttää opintolainaa ja viittasivat lapsuuden kokemuksiin perheen veloista 1990-luvun laman aikana. Seuraava kirjoittaja kuvasi lama-ajan kokemuksiaan näin:

Tuli se Lama, joka oli suuri ja musta ja pelottava asia. Ja sen kaverina tuli Konkurssi, joka oli vielä pelottavampi. **Me seurattiin joskus ikkunasta tuleeko iso paha verokarhu kylään ja me leikittiin ettei me olla kotona sammuttamalla valot ja hiippailemalla kumarassa.** Sitten ne halusi isin rakentaman talon ja meidän auton ja peräkärryn. (052.)

Toinen kirjoittaja viittasi laman epäsuoriin seurauksiin, jotka olivat ensin taloudellisia ja myöhemmin sosiaalisia johtaen avioeroon ja alkoholinkäyttöön:

Mun äiti oli ja on edelleen alkoholisti, mun vanhemmat eros laman aikoihin, meille kävi niinku monille muille, lama repi mejän perheen talouden ensin hajalle ja sit kaiken muun. Vanhemmat ei kestäny sitä kaikkee painetta, äiti dokaa edelleen ja isä on edelleen velkavankuudessa raataen töitä täysin sieluttomana. Näin kun aikuisena kattoo sitä kaikkea aikuisen silmin niin siitä se lähti, ja siitä lähti kans mun elämän koulu. (041.)

Perheen sisäisten sosiaalisten suhteiden laadulla ilmaistiin olevan suuri vaikutus elämässä menestymisen mahdollisuuksiin. Eräs 26-vuotias nainen kirjoitti, että ei ole koskaan vastaanottanut mitään apua perheeltään:

Perheeltäni en ole saanut mitään apuja enkä tule koskaan saamaankaan. Olen aina yrittänyt ratkaista ongelmani yksin ja pärjännyt parhaani mukaan, mutta ei se riitä enää. Tällä hetkellä mikään ei innosta kun on niin paljon rahaongelmia. (037.)

Etenkin lapsiperheet voivat kokea etuusjärjestelmän monimutkaiseksi ja aiheuttavan ongelmia eri tukimuotojen päällekkäisyyksien vuoksi. Seuraava lainaus perheellisen kirjoittajan tekstistä kuvaa kokemusta tilanteen epäselvyydestä:

Meille erityistä harmia ja hankaluutta on aiheuttanut erilaisten tukimuotojen päällekkäisyys. Pahimmillaan lapsiperhe voi joutua elämään monen eri tuen ja avustuksen varassa. On työttömyystukea, kodinhoidontukea, hoitolisää, asumistukea ja toimeentulotukea... Ja mitä vielä. Kaikkea saa anoa erikseen ja eri lomakkeella, päätöksiä odottaa ja tarkistuksia toimittaa. (034.)

Lisäksi sosiaalitoimistosta saatua alentavaa kohtelua kuvattiin muutaman nuoren kirjoittajan teksteissä:

Sosiaalitoimiston virkailija oli todennäköisesti hyvin kyllästynyt palvelemaan päivästä toiseen rahan puutettaan valittavia asiakkaita, koska hän oli hyvin lyhytsanainen, hymytön ja hyvin vaikeasti lähestyttävä. (032.)

Eräs 26-vuotias nainen kirjoitti, että vallitseva kuluttamiseen keskittyvä elämäntapa vei hänet mukanaan ja aiheutti toimeentulovaikeuksia. Kirjoittaja pyrki pysymään ystäväpiirinsä mukana, jossa ulkona käyminen muodosti keskeinen sisällön:

Muodin perään haikailemisesta tuli muutenkin ongelmia. Halusin itsepäisesti pysyä trendien mukana ja ihailmissani sosiaalisissa piireissä. Vaikka olin köyhä, halusin minäkin käydä baareissa ja klubeilla. Budjettini ei tietysti siihen riittänyt, sillä yksi ilta baarissa saattoi syödä koko viikon käyttörahat. [...] Minulla ei ollut kuluttamiseen varaa, mutta minut oli aivopesty himoitsemaan samaa elämäntyyliä mitä muutkin. Oliko köyhyys minun oma vikani vai yhteiskunnan, riippuu näkökulmasta. (029.)

Toimeentulon kannalta korkeat elinkustannukset mainittiin useissa kirjoituksissa. Esimerkiksi suurempien kaupunkien vuokrataso koettiin korkeaksi suhteessa tuloihin:

Asun asunnossa jonka vuokra on 725 euroa, lisäksi pitäisi maksaa vesi, sähkö, puhelin, vakuutukset, ruoka, vaatteet, lääkärit, päivähoitomaksu, netti ja muut pakolliset. Mun tulot ovat opintotuki, asumistuki ja lapsilisä. (030.)

Merkittävä osa kirjoittajista totesi haluavansa välttää lainan ottamista. Joukossa oli kuitenkin myös nuoria, jotka olivat valmiit ottamaan lainoja pakollisten menojen kattamiseksi. Seuraava kirjoittaja ilmaisi pikalainojen ottamisen välttämättömäksi huolimatta kulutusluottojen korkeista koroista:

Tiedän ja olen oppinut, että esimerkiksi kulutusluotot ovat kannattamattomia, niitä on vain ollut miltei välttämätön ottaa esimerkiksi auton hankintaan ja remontin toteuttamiseen. Silti niiden maksamiseen korkeine korkoineen liittyy tunne, että selviääkö niistä milloinkaan. (055.)

Ympäröivä kulttuuri ja mielipideilmasto koettiin pienituloisten kannalta lannistavaksi. Kirjoittajat ilmaisivat, että varakkaammalla väestöosalla on suuria vaikeuksia ymmärtää pienituloisten arkea. Kielteiseksi koettiin, että pienituloisten elämään vaikuttavia päätöksiä tekevät ihmiset ovat usein irtaantuneet pienituloisten arjesta.

Joskus vähän säälin ihmisiä, joilla on niin isot tulot, että heillä ei oikeastaan ole käsitystä siitä, mitä kaikki oikeastaan maksaa. Samalla pelkään, että nämä samat ihmiset ovat määrittelemässä työttömyyskorvauksen ja toimeentulotuen suuruutta. (005.)

Tuntuu, että rikkaat ihmiset ovat pahoja, välinpitämättömiä paskiaisia. Kateus mönkii matona mahassani. Pelkään, että jos itse joskus tulen rikkaaksi, minua ei lainkaan kiinnosta köyhempien ahdinko. Ihminen unohtaa nopeasti. (033.)

Eräs kirjoittaja totesi, että ihmiset eivät voi vapaasti valita kohtaloaan ja köyhyyteen voi ajautua, vaikka olisi tehnyt elämässä parhaansa:

Ihan kaikkea ei elämässä voi valita kuitenkaan. **Kuoppaan saattaa langeda, vaikka kaikkensa olisi tehnyt ja tekisi.** (034.)

Taulukkoon 1 on tiivistetty nuorten omaelämäkerrallisissa teksteissä esiintuotuja pienituloisuuden syitä. Eniten mainintoja keränneet syykategoriat on listattu ensimmäisinä.

Taulukko 1. Nuorten kokemat pienituloisuuden syyt.

Nuorten kokemat pienituloisuuden syyt (212 mainintaa)	
Nykyinen sosioekonominen asema (71 mainintaa)	Elämänmuutokset (56 mainintaa)
Opiskelu (+++)	Yksinhuoltajaksi tuleminen (+++)
Yksinhuoltajuus (+++)	Työpaikan menettäminen (+++)
Matalapalkkatyö (+++)	Lapsen syntymä (+++)
Määräaikaiset työsuhteet (+++)	Sairastuminen (mielenterveys) (+++)
Epävarmat tulot (++)	Sairastuminen (fyysinen) (+++)
Matala koulutus (++)	Opintojen aloittaminen (+++)
Työkyvyttömyys (++)	Yllättävät kulut (+++)
Koulutusta vastaamaton työ (+)	Muutto uuteen asuntoon (++)
	Parisuhteen päätyminen (++)
	Vanhemman kuolema (+)
	Opintojen päätyminen/valmistuminen (+)
	Muutto uudelle paikkakunnalle (+)
	Palkaton harjoittelu (+)
Kontekstuaaliset tekijät (54 mainintaa)	Lapsuuden olot (31 mainintaa)
Velka/lainat (++)	Vanhemman työttömyys (+++)
Sosiaaliturvajärjestelmän monimutkaisuus (++)	Vanhempien alhainen tulotaso (+++)
Terveyskulut (hammaslääkäri, lääkkeet) (++)	Vanhempien matala koulutustaso (++)
Korkeat elinkustannukset (ruoka, vuokra) (++)	Vanhempien avioero (++)
Kulutusluotot ja pikalainat (+)	Vanhemman sairaus (++)
Evätyä tai viivästynyt toimeentulotuki (+)	Vanhemman alkoholiongelma (++)
Kulutuskulttuurin ihannointi (+)	Huonot perhesuhteet (++)

3. Nuorten kokemia pieni- tuloisuuden seurauksia

Köyhyydellä on monimuotoisia ja eri tasoisia elämänlaatua heikentäviä vaikutuksia nuorten elämään. Näitä köyhyyden seurauksia luokiteltiin omaelämäkerrallisten tekstien pohjalta 179 kappaletta (ks. kuvio 2). Tarkemmassa luokittelussa seuraukset jaettiin psyykkisiin (75), sosiaalisiin (53) ja materiaalsiin (51).

Useat nuoret kuvasivat kielteiseksi koettuja psyykkisiä seurauksia, jotka yhdistivät köyhyyteen. Yleisimpiä nuorten esiintuomia tunteita olivat alemmuuden ja arvottomuuden tunteet, häpeä sekä syällisyys. Lisäksi nuoret kuvasivat sosiaalipalveluiden asiakkaina koettuja nöyryyttävyyden tunteita, jotka liittyivät taloudellisesti itsenäisen aseman puuttumiseen sekä toisten ihmisten kielteisiin asenteisiin.

Psyykkisinä oireina nuorten kirjoituksissa esiintyivät ahdistus, masennus, stressi ja erilaiset turvattomuuden tunteet. Yleisellä tasolla kirjoittajat kokivat taloudellisen niukkuuden vaikuttavan kielteisesti mielenterveyteensä. Omaelämäkerrallisten tekstien pohjalta kielteiset psyykkiset kokemukset näyttivät syntyvän pääosin kahden erilaisen mekanismin kautta:

- 1) Pienituloisuus yhdistyi konkreettisten aineellisten ja sosiaalisten voimavarojen puutteeseen, joka sinänsä aiheutti ahdistusta, huolta, stressiä ja turvattomuutta sekä.
- 2) Pienituloisuus aiheutti sosiaalisen vertailun kautta alemmuuden kokemuksia ja huonommaksi leimaantumisen pelkoa, joka yhdistyi nuorten kokemuksissa

häpeään ja syyllisyyteen. Tältä osin voi perustellusti esittää, että pienituloisuus on erilaisten mielenterveyden oireiden, kuten ahdistuksen ja masennuksen, riskitekijä.

Kuvio 2. Nuorten kokemat pienituloisuuden seuraukset.

Psyykkiset seuraukset

Taloudellisiin huoliin liittyvät kielteiset tunteet olivat monimuotoisia, joista kuitenkin yksi yleisimmin mainituista oli masennus. Eräs 28-vuotias kirjoittaja kuvausi heikkoon taloudelliseen asemaan liittyvää toivottomuutta:

Masennut niin että asenteesi ja ajatuksesi ovat kaikki negatiivisia, muistat vain ikävät asiat, tapahtumat ja ihmissuhteesi elämässäsi ja koet olevasi epäonnistunut kaikessa. (004.)

Tästä näkökulmasta puutteen kokemus ja masennus ovat vahvassa yhteydessä toisiinsa. Masennuksesta kirjoittanut nuori totesi, että taloudellinen köyhyys voi muuttua helposti henkiseksi toivottomuudeksi ja väsymykseksi:

Entä kun köyhyys ei enää ole pelkästään rahatilanne, vaan kun se syö mielen? Väsynyt ihminen ei jaksakaan ajatella parempaa, ja kaikki alkaa ajatuksesta, ideasta. **Jos ei jaksakaan nousta aamulla sängystä ylös, ei jaksakaan nähdä enää huomistakaan eikä vastaanottaa ideoita.** Ei ole tulevaisuutta; kaikki jatkuu samana. Ihmisen ei ole hyvä elää menneessä eikä tulevassa, mutta ihmismieleen kuuluu kuitenkin ajatukset tulevaisuudesta. (011.)

Toivottomuuden kokemuksen lisäksi erilaiset arvottomuuden tunteet olivat yleisiä nuorten kirjoituksissa. Muiden ihmisten torjuvan ja ennakkoluuloisen käyttäytymisen suhteessa taloudellisesti heikommassa asemassa oleviin koettiin vahvistavan arvottomuuden kokemusta:

Hyvä vaan ettei hän sylkäise ajatuksiaan suoraan naamallesi, toteamalla että ”OLET LAISKA JA ARVOTON LUUSERI!”. Sellaiseksi sinä itsesi tunnet ja

pelkäätkätkä että joku todella vielä sanoo sen ääneen. **Työtön ihminen todella uskoo, luulee ja kuvittelee olevansa muita huonompi** ja uskoo että on ansainnut kaiken sen arvostelun, halveksunnan ja ylenkatseen. Vain siksi ettei ole töissä. (004.)

Muutamien nuorten kirjoitukset painottivat vahvasti pyrkimystä omanarvontunteen palauttamiseen. Yleisesti näissä teksteissä ilmaistiin, että vallitsevassa kulttuurissa ihmisten arvo yhdistyy taloudelliseen asemaan:

Asenteiden psykologiset vaikutukset näkyvät pitkään, kun on kasvanut olemaan huonompi, se on niin osa itseä ettei sitä edes huomaa. (059.)

Köyhyys on jättänyt leimansa. Opettelen arvostamaan itseäni. **Minun on vaikea kuvitella, että itsekään kelpaisin minkäänlaiseen työhön tai että minua tarvittaisiin tässä yhteiskunnassa.** (046.)

Useat kirjoittajat viittasivat erilaisten alemmuuden tunteiden kumpuavan jo lapsuudenperheessä koetusta köyhydestä. Lapsuuden häpeä yhdistettiin muun muassa epämuodikkaisiin vaatteisiin, vanhoihin leluihin ja perheen olemattomiin lomamatkoihin:

Luokkayhteisöissä nämä asiat selviävät, mutta usein lapsi koittaa salata sitä. Hän tajuaa jo varhain miten suuri merkitys rahalla on, ja kuinka se määrittelee muiden suhtautumista. Hän katsoo leluja, joita kavereilla on. Muilla on uudemmat kännykät ja hienommat vaatteet; hänellä itsellään ei ehkä ole laisinkaan puhelinta ja hänen vaatteensa ovat kirpputoreilta. (011.)

Monet kirjoittajat olivat ikään kuin sisäistäneet huonommuuden tunteensa. Arjen kokemusten koettiin vahvistavan käsitystä, että he ovat vain ja ainoastaan itse vastuussa kokemistaan ongelmista. Vastuun tunnetta seurasi syyllisyys, jota eräs nuori kuvasi toteamalla:

Tässä kulttuurissa pahinta köyhydessä on varmaankin syyllisyys, tunne joka musertaa ja syö kaiken kyvyn aloittaa mitään. Syyllisyys omasta olemisesta, kaiken ainainen selittely ja puolustelu. (059.)

Taloudellisen riippuvuuden ja alemman sosiaalisen aseman aiheuttama häpeä oli yksi yleisimmistä omaelämäkerrallisissa teksteissä kuvatuista tunnereaktioista:

Tänä päivänä ihmisyymden mittana on raha ja menestys, joten tällä logiikalla köyhä työtön on siis huono ihminen. Häpeää aiheuttaa myös - ainakin minulle - se, ettei pärjää itse, vaan täytyy elää toisten avulla. (013.)

Edellä olevat lainaukset kuvaavat tietynlaista riippuvuuden ja häpeän kierrettä, jossa yksilö kokee häpeää joutuessaan turvautumaan muiden apuun ja menettämään osan itsenäisyydestään. Nyky-yhteiskunnan ilmapiiri koettiin yksilökeskeiseksi, joka perustuu näkemykseen, että jokainen joka on vain yrittänyt tarpeeksi voi menestyä yksilöllisistä lähtökohdista riippumatta. Näin nähtynä menestyksen puute on vain laiskuutta ja sitä, että nuori ei ole yrittänyt tarpeeksi:

Köyhyys ei ole vain puutetta materiasta. Se on paljon muuta, ja se ulottuu paljon syvemmälle ihmiseen. Köyhyys on kytketty monesti työttömyyteen, ja molemmilla on häpeänleima. Molempien ajatellaan olevan yksilön omaa syytä, sillä hän ei uhraa tarpeeksi itseänsä eikä siten haluaakaan pyrkiä parempaan. Hän vain valittaa, mutta ei tee mitään. **Huomaan häpeäväni sitä, että olen työtön ja olen köyhä.** (011.)

Nuoret eivät suoraan yhdistäneet hyvää taloudellista asemaa onnellisuuteen, mutta saattoivat todeta rahan tuovan turvallisuuden tunnetta ja vapauttavan epävarmuudesta:

Enkä jaksanut edes naurahtaa sille miljoonia takovalle tomppelille, joka hurskaasti ilmoitti, ettei raha tuo onnea. Ei varmasti tuokaan, mutta turvallisuuden tunteen se antaa. Varmuuden siitä, ettei putoa tyhjiin. (065.)

Ahdistuksen ja stressin koettiin syntyvän myös arjen ylivoimaiseksi koetuista vaatimuksista. Seuraava kirjoittaja koki elämänsä kujanjuoksuksi, jossa vastustajia ovat arjen taloudelliset ja aineelliset vaatimukset:

Ahdistus kasvaa umpikujajuoksun kiihtyessä. **Minua stressaa paitsi tulevaisuus myös jokapäiväinen leipä, vuokra, laskut sekä lukuisat muut hiljalleen kasautuvat menoerät.** Tässä vaiheessa kukaan ei kysy minulta miksi. Kaikki vain vaativat toimimaan. (064.)

Taulukko 2. Nuorten kokemat pienituloisuuden psyykkiset seuraukset.

Nuorten kokemat pienituloisuuden psyykkiset seuraukset (75 mainintaa)	
Katkeruus (+++)	Ahdistus (++)
Huoli tulevaisuudesta (+++)	Epätoivo (++)
Masennus (+++)	Epäonnistumisen tunteet (++)
Kateus (+++)	Syällisyyden tunteet (++)
Huononmuuden tunteet (+++)	Nöyryyttävyys (++)
Epävarmuuden tunne (+++)	Arvottomuuden tunteet (++)
Turvattomuus (+++)	Toivottomuus (++)
Omanarvontunteen menettäminen (+++)	
Häpeä (+++)	Ulkopuolisuuden tunteet (+)
Stressi (+++)	Kielteisyys (+)
	Katkeruus (+)
	Unettomuus (+)

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

Sosiaaliset seuraukset

Nuoret ilmaisivat köyhyydellä olevan monimuotoisia sosiaalisia seurauksia. Kirjoitusten pohjalta nämä seuraukset voitiin jakaa neljään pääluokkaan, joita olivat 1) kielteiseksi koettu riippuvuus toisista ihmisistä, 2) syrjäntäkokemukset, 3) vaikeudet ihmissuhteissa ja 4) rajalliset osallistumismahdollisuudet sosiaaliseen toimintaan. Seuraavassa osiossa käydään teemoittain läpi pienituloisuuteen yhdistettyjä sosiaalisia seurauksia.

Kuvio 3. Nuorten kokemat pienituloisuuden sosiaaliset seuraukset.

Monissa kirjoituksissa nuoret toivat esiin kielteiseksi koetun riippuvuuden yhtenä pienituloisuuden seurauksena. Eräs kirjoittaja koki, että liiallinen taloudellinen tukeutuminen toisiin ihmisiin voi saada yksilön toimimaan epäaidosti ja hyväksymään vääränlaisia asioita osaksi elämäänsä:

Taloudellinen riippuvaisuus toisista saa tekemään ihmeellisiä asioita, se saa ihmisen huijaamaan itseään ja hyväksymään vääränlaisia asioita osaksi omaa elämää. (059.)

Terve ja epäterve riippuvuus nähtiin erillisinä asioina. Seuraava kirjoittaja totesi elämän tulevan vaikeasti kestettäväksi, mikäli toimeentulo on täysin toisten ihmisten tai yhteiskunnan käsissä:

Köyhä nyky-Suomessa on melkein aina riippuvainen jostakin järjestelmästä, tahosta tai toisesta ihmisestä. **Oikeanlainen riippuvuus ja yhteistyö on hyvää, mutta jos kaikki toimeentulo on kiinni jonkun toisen sanasta ja päätöksistä, elämästä tulee kestämatöntä.** (059.)

Kielteisen riippuvuuden ohella nuoret toivat esiin erilaiset sosiaalisen syrjinnän kokemukset, jotka tulivat ilmi vähättelyksi ja välinpitämättömäksi koettuna kohdeltuna arjessa. Muutama kirjoittaja kuvaili koulukiusaamisen liittyneen perheen heikkoon taloudelliseen asemaan:

Lapsi huomaa olevansa erilainen. Ja muut lapset huomaavat sen yhtä hyvin. Erilaisuus voi olla mitä tahansa, eikä se edes ole aina erilaista. Lapset tietävät millainen heidän perheensä on, ja sen miten varakas tai köyhä se on. Olin erilainen, olin yksinhuoltajan lapsi, jolla ei ollut juurikaan sidettä isäänsä - vaikka olisin saanut luotua siteen, jos olisin halunnut. Olin liian lyhyt, liian lihava, liian finninen - ja olin köyhä. Niistä kaikista kuulin. (011.)

Osa nuorista koki vähättelyn liittyvän siihen, että he olivat sosiaalitoimiston asiakkaita. Eräs 21-vuotias lapsena huostaan otettu naiskirjoittaja koki, että toimeentulotuen vastaanottaminen yhdistettiin laiskuuteen, eikä arvioon liity sen kasvutaustan huomioiminen, mistä lähtökohdista nuori on eteenpäin elämässään pyrkinyt:

Pitäisköhän mun käyttää täs synonyymia sanalle köyhä, mitä muut ihmiset käyttää, ne jotka ovat parempia kun me, esim. sana sossupummi kuulostaa hyvin osualta, sehän suomessa niiden niin kutsuttujen parempien mielestä on synonyymi sanalle köyhä ja toiselta merkitykseltään myös sossupummi tarkoittaa saamatonta ja sitä että itse haluaa olla sitä. (041.)

Syrjinnän kokemukset liitettiin myös sosiaalitoimiston asiakkuuskokemuksiin. Muutama kirjoittaja koki sosiaalityöntekijöiden toiminnan syyllistäväksi:

Osui ja upposi. Neiti pirtsakka [sosiaalityöntekijä] oli melko taitava heittelemään sanallisia puukkojaan ja vielä myöhemmin hän estoitta kävi niitä vään-telemässä. Purin huulta, olen nimittäin helposti itkettävää sorttia ja mitäpä pienellä syyllistämällä ei saisi aikaan. (009.)

Pienituloisuuden koettiin myös vaikuttavan kielteisesti sosiaalisiin suhteisiin muun muassa lisääntyneen riitelyn myötä, joka liittyi etenkin kumppaneiden yhteisesti jakamaan taloudenhoitoon. Nuoret kokivat, että rahankäytöstä ja erilaisten han-kintojen ensisijaisuudesta kiisteleminen saattoi antaa synn jatkuviin riitoihin:

Köyhyys lapsiperheessä tietää toistuvia perheriitoja lähes takuu-varmasti, sillä kenen pinna ei mahdollomien laskupinojen kasva-essa kiristyisi? Perhe-elämän pyörittäminen on haasteellista jo ilman raha-huoliakin. (018.)

Sosiaalinen eristäytyminen ja toisten ihmisten välttely olivat useasti esiintuotu-ja pienituloisuuden seurauksia. Eristäytyminen oli toisaalta mahdollista nähdä myös selviytymiskeinona ja tapana säästää rahaa. Nuoret ilmaisivat välttelevänsä sosiaalisia tapahtumia, joissa mukana oleminen vaatisi rahaa. Näitä olivat esi-merkiksi elokuvissa ja kahviloissa käynti sekä ulkona syöminen:

En koskaan sanonut kenellekään, ettei mulla ollut yhtään rahaa. Jos joku pyysi jonnekin, mulle ei vaan sopinut tai sitten katosin liiallisista rahamestoista aina sopivasti paikalta. (016.)

Tuttu kutsui eilen kahvioon, mutta minulla ei ollut varaa teehen. **Tuntuu ikävältä käydä paikoissa, joissa muut ostavat jotain.** Tuntuu, että ympäröivä maailma saa aikaan tarpeen sisustaa, ostaa uusia vaatteita, kodin elektroniikkaa ja ylipäänsä kuluttaa. (046.)

Kirjoitusten valossa rahanpuutteella vaikutti olevan suora yhteys sosiaalisten osallistumismahdollisuuksien kaventumiseen. Kuluttajuutta ja kaupallisuutta ko-rostavan kulttuurin koettiin kaventavan osallisuuden mahdollisuuksia:

Tuntui toisilla olevan varaa harrastuksiin ja vielä juhlimiseen. Silloin koin ole-vani syrjäytynyt, kun en voinut osallistua illanviettoihin opiskelutovereideni kanssa. (005.)

Syvempi sosiaalinen syrjäytyminen yhdistettiin nuorten kirjoituksissa työstä ja koulutuksesta ulkopuolelle jäämiseen. Eräs 28-vuotias kirjoittaja kuvasi työttömyyden sosiaalisesti syrjäyttävää vaikutusta seuraavasti:

Kun olet pitkän aikaa työttömänä ja eristäytynyt kokonaan muusta maailmasta neljän seinän sisälle, tulet araksi mökkihöperöksi joka ei enää uskalla eikä haluakaan lähteä mihinkään, kaikkein vähiten työnhakuun. (004.)

Taulukko 3. Nuorten kokemat pienituloisuuden sosiaaliset seuraukset.

Nuorten kokemat pienituloisuuden aineelliset/materiaaliset seuraukset (51 mainintaa)

Vaikeudet tavoittaa ympäröivää elintaso (+++)

Asumisen ja kodin tavaroiden huono laatu (+++)

Suppea ruokavalio (+++)

Epämuodikkaat ja kuluneet vaatteet (+++)

Kulutuksen yleinen rajoittaminen (++)

Halpatuotteet (++)

Asuminen etäällä työ- tai opiskelupaikasta (+)

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

Aineelliset seuraukset

Nuorten kirjoituksissa pienituloisuuden aineellisiin seurauksiin kuului oleellisenä kokemus siitä, että omassa sosiaalisessa ympäristössä normiksi koetun elintason tavoittaminen oli vaikeaa. Pienituloisilla nuorilla ei ollut mahdollisuutta samaan kulutustasoon kuin varakkaammilla ikätovereillaan ja he ilmaisivat joutuvansa aktiivisesti kontrolloimaan arkista rahankäyttöään. Tärkeysjärjestyksessä ensimmäisinä rahankäyttökohteina mainittiin vuokratulot sekä ruokaan ja kulkuvälineisiin liittyvät kustannukset.

Aineellisina seurauksina tuotiin esiin monien kotiin liittyvien hankintojen lykkääminen tai niistä pitäytyminen. Huonekalujen ja kodinkoneiden ilmaistiin olevan vanhoja, koska rahaa uusien hankintaa ei ollut. Yllättävä kodinkoneen

rikkoutuminen koettiin vaaraksi koko taloudelle. Eräs nuori kuvasi rahankäytön priorisointia seuraavasti:

Köyhyyhän on sitä, ettei ole varaa edes kaikkiin välttämättömyyksiin ja koko ajan on käytävä sisäistä kamppailua itsensä kanssa siitä, mitä jättää ostamatta. (005.)

Tarpeettomista hankinnoista ja matkoista pidättäytyminen nousi esiin nuorten kirjoituksissa. Viihteellisiksi ja siten karsittaviksi ostoksiksi mainittiin muun muassa elokuvat ja musiikkiiänitteet.

Kaikista vaikeinta tiukassa budjetissa kuitenkin oli se, ettei ollut varaa niihin viihdykkeisiin, joita muut hankkivat. Minä en koko vuoden aikana vuokrannut yhtäkään elokuvaa, ja ostettuani kaksi cd:tä todistin henkilökohtaisesti, että ihminen todellakin pärjää ilman kunnon lämmintä ateriaa. Luojan kiitos minä en pidä illanvietoista baareissa, koska sellaiseen minulla ei koskaan olisi ollut varaa. Yksinkertaisesti sanottuna, kaikki sellainen mitä tavalliset ihmiset tekivät rentouttaakseen tai viihdyttääkseen itseään, jäivät väliin. (048.)

Muutama kirjoittaja totesi asuinolonsa omasta mielestään heikoksi esimerkiksi ahtauden tai kylmyyden vuoksi. Nuoret kirjoittavat asuinoloistaan muun muassa seuraavasti:

Lopulta löysin nykyisen asuntoni, kuudentoista neliön yksiön rumalta kerrostaloalueelta. [...] Parvekkeen ovi oli niin huonosti eristetty, että kylmyys virtasi sisälle asuntoon. Sitten eristin oven maalarinteipillä. Ratkaisu on kielämättä ruma, mutta ainakaan ei tarvitse enää nukkua pitkät kalsarit jalassa. (010.)

Nousen ylös ja paljaille jaloille lattia tuntuu viileältä, kun asunnon ikkunoidenkarmit päästävät ilmaa lävitseen. Minulla ei ole vaihtoehtoja - oli tärkeintä saada edullinen asunto, että köykäinen opintotuki riittää muihinkin laskuihin. Puen vaatteet rivakasti päälleni, ettei kylmä kerkeä tarttua iholle. (020.)

Vaikka yleisesti ottaen asumisen laatu on Suomessa korkea, muutamat nuoret kuvasivat ongelmia liittyen asuntojensa kosteuteen ja homevaurioihin:

Asunnossa jossa asuin, oli paha homevaurio ja kaikki tekstiilit menivät käytökelvottomiksi allergiaa minulle aiheuttavien homeitiöiden ja homeen hajun takia. (032.)

Elämme kaupungin laidalla kolmiossa, jonka kylpyhuoneen seinät pullistelevat kosteusvaurion merkiksi. Ennen kuin jääkaappi vaihdettiin vuokranantajan toimesta, muurahaiset vaelsivat kaapin tiivisteistä sisään. (061.)

Useat kirjoittajat toivat esiin yksipuolisen ja karsitun ruokavalion. Nuoret kokivat, että arkisissa tilanteissa rahanpuute tuli esiin etenkin ruokakaupassa ja usein oli tydyttävä aina kaikkein edullisimpiin tuotteisiin.

Kauppa tietenkin on se tavallisin paikka missä sen tuntee. Aivan arkinen ruokakauppa on hyvä esimerkki. Tuotemerkkien hintaa vertaillaan, ja kalliimpia tuotteita ei voi ostaa. (011.)

Useissa lapsuusmuisteluissa tuotiin myös esiin ruokavalion yksipuolisuus. Eräs kirjoittaja ihmetteli lapsena, miksi perheessä syötiin niin paljon puuroa:

Mieleeni on piirtynyt vahvasti myös aika, jolloin söimme aamupalaksi puuroa, päivälliseksi puuroa ja iltapalaksi puuroa. Ajattelin, että ruokavalio on varmaan väliaikainen, enkä rohkennut heti puhua siitä äidille, vaan odotin, josko tällainen puuron syönti piankin loppuisi. Varmaan viikon päivät maltoin olla hiljaa kunnes varovaisesti tiedustelin äidiltäni koska tämä puurokausi oikein loppuu. Äidin epämääräinen vastaus: ”Sitten kun saadaan rahaa” hiljensi minut täysin. Alistuin ja sen jälkeen en asiaa enää kysellyt. (014.)

Muutamat nuoret korostivat vastuutaan pienten lasten vanhempina. Tässä yhteydessä vastuu tarkoitti lasten etujen ehdotonta laittamista muiden edelle. Yksi 27-vuotias kirjoittaja ilmaisi asian kirjoittamalla:

Tuskin kukaan haluaisi lapselleen puutostauteja ja vain sen johdosta, kun sähkölasku piti maksaa kiukkuiselle perintätoimistolle välittömästi. Meidän perheemme maksaa mieluummin terveydestä kuin sairaudesta, minkä voi käsittää silläkin tavalla, että mieluummin satsaamme vähistäkin varoistamme kunnolliseen ruokaan tänään kuin maksamme heikon ravinnon aiheuttamien sairauksien kuluja tulevina vuosina. (018.)

Epämuodikkaat ja kuluneet vaatteet olivat myös toistuva teema lukuisissa kirjoituksissa. Nuoret ilmaisivat välttävänsä uusien vaatteiden ostoa, mikäli vanhatkin vaatteet ovat riittävän hyvässä kunnossa. Vanhat ja kuluneet kengät toistuivat teemana useamman kirjoittajan tekstissä:

Vaatteet kuluivat nopeasti kun ei ollut useampia housuja tai kenkiä. Kirpputorilta ei aina löytynyt sopivia, joten jouduin harsimaan ratkenneita housunsaumojia ja peittelemään niitä pitkällä paidoilla. Kuljin pitkään haljenneilla kengänpohjilla. (046.)

Taulukko 4. Nuorten kokemat pienituloisuuden aineelliset seuraukset.

Nuorten kokemat pienituloisuuden aineelliset/materiaaliset seuraukset (51 mainintaa)

Vaikkeudet tavoittaa ympäröivää elintasoa (+++)

Asumisen ja kodin tavaroiden huono laatu (+++)

Suppea ruokavalio (+++)

Epämuodikkaat ja kuluneet vaatteet (+++)

.....

Kulutuksen yleinen rajoittaminen (++)

Halpatuotteet (++)

.....

Asuminen etäällä työ- tai opiskelupaikasta (+)

.....

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

4. Arjen selviytymiskeinoja

Tässä luvussa kuvataan lainauksien kautta pienituloisten nuorten käyttämiä selviytymiskeinoja. Selviytymiskeinot on luokiteltu psyykkisiin, sosiaalisiin, materiaalsiin ja toiminnallisiin. Ylivoimaisesti eniten mainintoja keräsivät materiaaliset (aineelliset) selviytymiskeinot. Toiseksi eniten mainittiin psyykkisiä selviytymiskeinoja. Sosiaalisia ja toiminnallisia keinoja tuotiin esiin suurin piirtein yhtä paljon.

Kuvio 4. Pienituloisten nuorten selviytymiskeinojen luokittelu.

Materiaaliset selviytymiskeinot

Materiaalisilla selviytymiskeinoilla viitataan kaikkiin toimintoihin, joilla pyrittiin suoraan taloudellisten tai aineellisten voimavarojen kasvattamiseen. Vanhemmilta, ystäviltä ja kumppanilta saatu aineellinen tuki mainittiin lukuisissa kirjoituksissa yhtenä ensisijaisista tuen muodoista. Lukuisat nuoret saivat taloudellista tukea vanhemmiltaan. Toisaalta monissa teksteissä tuotiin myös esiin, että vanhempien tukea ei haluttu vastaanottaa itsenäisyyden menettämisen pelossa sekä siksi, että vanhempien oma taloudellinen tilanne ei juuri sallinut tuen antamista.

Vanhempieni luona kävin kun ehdin, joskus oli pakko nöyrytä pyytämään ruoka-apua kuun lopussa. Onneksi sain sentään hoitaa koiraa luonani siten, että vanhemmat kustansivat sen ylläpidon ruokineen ja lääkärikuluineen - muuten en tiedä, olisinko pysynyt järjissäni. (001.)

Vanhemmat ovat tärkeitä. Olisin kuollut nälkään moneen kertaan ilman heitä. Täysi-ikäiseksi olen tullut aikoja sitten, siksi rahan

vastaanottaminen hävettääkin niin paljon. (049.)

Osa-aikaiset työt olivat etenkin opiskelijoille tärkeitä tulolähteitä. Toisaalta työskentelyn ilmaistiin vaikuttavan kielteisesti opintomenestykseen ja opintojen edistymiseen etenkin jos työ koettiin fyysisesti tai henkisesti raskaaksi. Osa kirjoittajista kertoi aloittaneensa työssäkäynnin heti, kun oman toimeentulon hankkiminen tuli mahdolliseksi:

Opin ansaitsemaan jo koulutyttönä omia ansioita. Kesäisin poimin marjoja ja olin töissä muun muassa mansikkamaalla. Tein myös muita pieniä töitä, kuten pianonsoiton opetusta ja siivousta, kouluaikana. Opiskeluun ansaitsin omaa rahaa siivoamalla, ehdin olla työssä jopa useammassa firmassa ja moni työkohde tuli tutuksi muutaman vuoden ajan. (055.)

Muutamat kirjoittajat toivat esiin pikavipit ja kulutusluotot taloudellisina selviytymiskeinoina. Samalla kuitenkin todettiin, että lainojen korkeat korot todennäköisesti tulevat heikentämään taloudellista tilannetta pidemmällä ajanjaksolla. Nämä lainoihin turvautuneet kirjoittajat toivat esiin monia elämäänsä kasautuneita ongelmia. Useampi nuori kirjoittaja ilmaisi, että haluaa välttää lainanottoa niin pitkään kuin mahdollista. Tältä osin lainanotto nähtiin mahdolliseksi ainoastaan pakkotilanteessa, kun muita vaihtoehtoja ei ole. Eräs opiskelija kertoi joutuneensa ottamaan opintolainaa saadessaan virheellistä tietoa mahdollisuudestaan sairauslomaan:

Opintolainaa jouduin ottamaan sairastuttuani erikoislääkärin väittäessä virheellisesti, ettei opiskelija voi saada sairauslomaa. (046.)

Nuoret ilmaisivat taloudellisen suunnitelmallisuuden olevan ensiarvoinen selviytymiskeino. Suunnitelmallisuus piti sisällään aineellisten tarpeiden asettamista tärkeysjärjestykseen ja viikko- ja kuukausibudjettien laatimista. Seuraava lainaus korostaa taloudellisen suunnitelmallisuuden ja rutiinien tärkeyttä:

Aloin tehdä viikko- ja kuukausibudjetteja, ja suunnitella esimerkiksi viikon ruokalistat tarkasti etukäteen; edelleen syömme tuon ajan synnyttämiä kasvis- ja tonnikalapainotteisia aterioita. (...) Pikkuhiljaa arjesta selviämiseen kehittyi rutiineja, jotka auttavat pärjäämään pienellä rahalla: kuukauden alussa varattava talouskassa, ruokaostokset kahdesti viikossa, edullinen lämmin ruoka kotona joka päivä ja muuten eilisenä ostettua tarjousleipää lähikaupasta sekä paljon kauden vihanneksia torilta. (001.)

Muutokset elämäntavoissa ja etenkin kuluttamista painottavan elämäntavan hylkääminen olivat usein mainittuja selviytymiskeinoja. Nuoret ilmaisivat, että he

joutuivat vähentämään maksullisia harrastuksiaan tai joskus luopumaan niistä kokonaan. Esimerkiksi ulkona syöminen, elokuvissa käynti ja lehtitilaukset tuotiin esiin vapaa-ajanviettopapoina, joihin kirjoittajilla ei ollut mahdollisuuksia. Eräs 26-vuotias kirjoittaja ilmaisi olevansa kaukana keskiluokkaisesta elämäntavasta:

Silti tunsin kuuluvani siihen joukkoon ihmisiä, joka on kaukana ”keskiluokasta”. En voinut ajatellakaan tilaavani lehtiä, maksavani TV-lupaa, ostavani uusia levyjä, ostavani tuoreita vihanneksia, uusia vaatteita, digiboksia, uutta sängyn patjaa, viedä pyörää huoltoon, käydä elokuvissa, ostaa kunnan jouluja synttärilahjoja. (029.)

Toinen kirjoittaja totesi joutuneensa luopumaan melkein kaikista ei-välttämättömistä menoista varmistaakseen rahojensa riittävyden pakollisiin menoihin:

Rahan puutteen vuoksi **olen luopunut kampaajakäynneistä, uusista vaatehankinnoista, lomamatkoista, ravintolassa käymisestä, lehtitilauksista, kirja- ja levyostoksista, lahjoista ystäville, läheltä tulkoon kaikesta, mikä maksaa.** (038.)

Vapaa-ajanharrastuksista luopuminen oli keskeinen teema lukuisissa kirjoituksissa. Harrastuksista luopumisen nähtiin samalla rajoittavan kodin ulkopuolista sosiaalista elämää:

Kaikki maksaa, vaikka emme huvittele, käy elokuvissa, ravintoloissa, emme käytä alkoholia tai osta uusia vaatteita, emme matkustele, vältämme lehtien tilaamisia ja kirjakerhoja. (051.)

Muita säästämiseen liittyviä selviytymiskeinoja olivat muun muassa käsillä tekeminen kuten tavaroiden kunnostaminen ja vanhojen vaatteiden paikkaaminen. Lisäksi mainittiin taloudellisen säästeliäisyyden keinoina kävely ja pyöräily, marjastus ja sienestys, kirpputorit ja kierrätyskeskukset sekä tarjoustuotteiden ostaminen.

Taidot ovat avuksi myös vaatteiden käyttöiän pidentämisessä - mikäli osaa itse paikata, parsia, pienentää ja muodista sekä muokata uuteen käyttötarkoitukseen, säästää pitkän pennin. (001.)

Pidän kirpputoreista ja kierrätyskeskuksista, korjaan enemmän kuin mieluusti puhkikuluneita vaatteita ja en näe mitään estettä siihen, etteikö jo elämää nähnyt tavara olisi hyvä näkemään vielä minunkin elämäni. (011.)

Ruoka ja ravitseminen olivat toistuvia teemoja useissa teksteissä. Erityisesti kirjoittajat korostivat säästeliäisyyden merkitystä ruokakuluissa. Eräs kirjoittaja korosti kauppojen halpamerkkien tärkeyttä:

arsinaisen onnen ja autuuden minulle ovat tuoneet ns. halpimerkit: Rainbow, Daily, Coop X-tra, Euroshopper, Hyvä ostos. Ilman niitä en tulisi toimeen, minulla ei yksinkertaisesti olisi varaa mihinkään. (...) **Silmäni on harjaantunut etsimään kaupassa tuotteita, joissa on punainen hintalappu ”-50%”**. Jo kaupan ovelta aloitan tähyilyä; vilkaisen ensin ohimennen leipähyllyn (siinä harvoin on mitään puoleen hintaan) ja siirryn sitten nopeasti makkara- ja lihaosastolle. (049.)

Yksi kirjoittaja kuvasi kokemuksiaan kaupoista poisheitetyn ruuan dyykkaamisesta ja koki dyykkaamiseen enemmän käytännöllisenä sekä ekologisena tekona kuin häpeän aiheena:

Kävin myös dyykkaamassa roskiksia, mitä en kokenut lainkaan halventavana. Kauppojen takana olevista roskalaatikoista löytyi vihanneksia, hedelmiä, leipää, munkkeja ja eineksiä. (029.)

Toisaalta eräs toinen kirjoittaja koki ristiriitaisena isänsä harjoittaman ruuan dyykkaamisen; ruokaa oli paljon, mutta se oli hankittu häpeällisellä tavalla:

Isi kävi hakemassa roskiksista ruokaa. Toisaalta minä häpesin sitä, mutta oli se juhlaa kun näki mitä se sieltä toi. Ruokaa oli niin paljon, että jääkaappiin ei mahtunut. Joskus tuli kyllä maha kipeäksi. (052.)

Ilmainen koulutus, päivähoito ja muut sosiaali- ja terveystalvet ilmaistiin tärkeiksi selviytymistä edistäviksi tukiverkostoiksi. Seuraava kirjoittaja korosti hyvinvointivaltion merkitystä kokiessaan, että ilman yhteiskunnan tukea asiat olisivat vielä huonommin:

En halua kuulostaa epäkiitolliselta. **Tunnustan kyllä, että ilman tätä tukijärjestelmäämme ja hyvinvointivaltion takaamaa sosiaaliturvaa asiat olisivat vielä paljon, paljon surkeammin.** (034.)

Muutamat kirjoittajat toivat esille yhteiskunnan apuun turvautumisesta seuranneen riippuvuuden tunteen. Toisaalta avusta oltiin kiitollisia mutta toisaalta avun vastaanottaminen toi tunteen elämisestä toisten varoilla:

Ilman saamaani toimeentulotukea en olisi mitenkään selvinnyt kesän yli. Voin

vain olla iloinen siitä että Suomessa tosiaan on tällainen mahdollisuus, sillä minut se pelasti. Se ei kuitenkaan vienyt sitä tunnetta, että elin jonkun siivellä. (048.)

Kaikille ilmaisen ja monipuolisen kouluruokailun merkitystä korostettiin. Koulussa syödyn aterian koettiin korvanneen mahdollisia perheessä vallinneita puutteita:

Äiti myös kehotti meitä syömään kaikkea koulussa tarjolla olevaa ruokaa ja paljon. Kotona ei olisi niin ravitsevaa ruokaa. Muistan kuinka oli kiva kun syksyllä koulu alkoi. Sai taas vaihtelevan ja monipuolisen aterian kerran päivässä. (014.)

Yhteiskunnan tuen tärkeyttä korostettiin etenkin yllättävissä elämäntilanteissa kuten sairastumisen tai äkillisen työttömäksi jäämisen yhteydessä. Vaikka useat kirjoittajat pitivät sosiaaliturvan tasoa alhaisena, sen koettiin silti lähtökohtaisesti edistävän elämänlaatua. Sosiaaliturvan tullessa liian niukaksi kirjoittajat toivat esiin aineellisia selviytymiskeinoina leipäjonot ja kirkon ruoka-avun:

Kirkon avustuksia olen hakenut eli jauhoja, hernekeittoa, näkkileipää, maitojauhetta yms. (039.)

Onneksi tässä kaupungissa on ruokajono. Sieltä saa monipuolisesti ruokaa: vihanneksia, kalaa ja lihaa, maitotuotteita, leipää ja paljon muuta hyvää. (058.)

Opiskelijat korostivat opintotuen ja asumislisän merkitystä tärkeänä tulonlähteenä, vaikkakin tukitason ilmaistiin olevan liian alhainen mikäli muita tulonlähteitä ei ole saatavilla. Yleisimmiksi opintotuen täydentäjiksi mainittiin osa-aikatyöt ja vanhempien tarjoama taloudellinen tuki. Toisaalta heikoimmassa asemassa olivat ne opiskelijat, joiden vanhemmat eivät omasta taloudellisesta tilanteestaan johtuen kyenneet tarjoamaan taloudellista tukea. Lisäksi samaan joukkoon kuuluivat ne opiskelijat, joiden vanhemmat eivät muusta syystä halunneet tarjota tukea, esimerkiksi välien rikkoutumisen vuoksi.

Opintolainaan kirjoittajat suhtautuivat lähes poikkeuksetta kielteisesti. Lainanotto nähtiin tulevaisuuden kannalta riskinä ja moni ilmaisi halunsa tulla mieluummin toimeen niukkuuden kanssa kuin ottaa lainaa. Mahdollinen lainanotto nähtiin usein pakkona silloin, kun mitään muuta vaihtoehtona toimeentuloon ei ollut nähtävissä:

Mieheni jäi hoitovapaalle esikoisemme ollessa pieni, kun jatkoin jo pitkällä olevia opintojani. Ratkaisu oli muutoin antoisa ja sopusointuinen, mutta taloudellisesti jouduimme lujille. Siinä vaiheessa meidän piti ottaa opintolaina,

jota en milloinkaan aiemmin ollut ajatellutkaan ottavani, ja jouduimme lisäksi toimeentuloturvan pariin. (055.)

Taulukko 5. Nuorten hyödyntämät materiaaliset selviytymiskeinot.

Nuorten kokemat pienituloisuuden aineelliset/materiaaliset seuraukset (51 mainintaa)

Rahan lainaaminen (+++)	Taloudellinen tuki sukulaisilta (++)
Tarjousruuan ostaminen (+++)	Maksuton päivähoito (++)
Kierrätys- ja tarjoustuotteiden ostaminen (+++)	Ilmaistapahtumat (++)
Ruuanlaitto ja leipominen kotona (+++)	Ilmainen kouluruokailu (++)
Menojen vähentäminen (+++)	Kotiruuan pakastaminen (++)
Ruuan määrästä ja laadusta tinkiminen (+++)	Kävellen tai pyörällä liikkuminen (++)
Sairauslääke (+++)	Harrastuksista luopuminen (++)
Taloudellinen suunnitelmallisuus (+++)	Kesätyöt (++)
Taloudellinen tuki seurustelukumppanilta (+++)	Viikko- ja kuukausibudjettien laatiminen (++)
Taloudellinen tuki ystäviltä/kavereilta (+++)	Yhteenmuutto seurustelukumppanin kanssa (++)
Taloudellinen tuki vanhemmilta (+++)	Marjastus ja sienestys (++)
Uuden työn saaminen (+++)	Julkinen liikenne (++)
Käsintekeminen (+++)	Opiskelija-alennukset (++)
Vanhojen tavaroiden korjaaminen (+++)	
Vaatteiden paikkaaminen (+++)	Velkajärjestely (+)
Kausittaiset työt (+++)	Dyykkaaminen (+)
Epäoleellisista asioista luopuminen (+++)	Ruoka-apu järjestöiltä (+)
Rahan säästäminen (+++)	Ruoka-apu kirkolta (+)
Toimeentulotuki (+++)	Ruokapankki / leipäjono (+)
Sosiaalitetut yleisesti (+++)	Kahden osa-aikatyön tekeminen (+)
Opintotuki (+++)	Liiftaaminen (+)
Kierrätyskeskukset ja kirpputorit (+++)	Osamaksut (+)
Kirjastosta lainaaminen (+++)	Panttilainaamo (+)
Osa-aikatyöt opintojen ohella (+++)	Laskujen eräpäivän siirto (+)
	Tavaroiden jakaminen sisarusten kanssa (+)
	Opintolainat (+)

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

Psyykkiset selviytymiskeinot

Nuorten kirjoituksissa toistuvasti mainittuja selviytymistä edistäviä psykologisia suhtautumistapoja olivat toiveikkaus, usko tulevaisuuteen, vähempään tyytyminen ja arjen pienistä asioista nauttiminen. Seuraava kirjoittaja korosti kuluttamisen jättämistä toissijaiseksi arvoksi:

Pieniä asioita ja rahasta riippumattomia ilonlähteitä oppii arvostamaan ja niiden olemassaolon kai paremmin huomaakin silloin, kun ei ole turhaa ostoshysteriaa päällä. (018.)

Lukuisat nuoret korostivat pienten arkisten asioiden tärkeyttä ja kykyä niistä nauttimiseen. Haitalliseksi koettiin oman tilanteen liiallinen pohtiminen ja huomion suuntaaminen asioihin, joista on mahdollisuus nauttia nykyisessä elämäntilanteessa. Hyvät ihmissuhteet tai esimerkiksi luonto tarjosivat kirjoittajille pieniä elämäniloja:

Jos jään hautomaan mielessäni niitä maailman ihmeellisyyksiä, ihania asioita joita minulla ei ole, tulen surulliseksi. **Mutta kun nostan katseeni loskadusta, näen arvokkaimman omaisuuteni: taivas on kaunis.** (056.)

Muutamat kirjoittajat vertasivat ja suhteuttivat oman suhteellisesti heikon asemansa vähemmän kehittyneiden maiden köyhyyteen, jossa elämänlaadun todettiin olevan monin verroin alhaisempaa. Seuraava kirjoittaja koki asioiden olevan lopulta ihan hyvin suhteuttaessaan omat huolensa itseään heikompiin:

Kun jonain päivänä taas poimin sähkölaitoksen karhukirjeen eteisen matolta ja kiukuttelen jääkaapin valoille, **toivon pystyväni palauttamaan mieleeni ne 90 prosenttia, joilla menee heikommin.** (065.)

Globaalissa mittakaavassa nuoret kokivat elämänsä hyväksi, vaikka ilmaisivat kokevansa aineellista puutetta omassa elämässään. Alaspäin tehdyt sosiaaliset vertailut olivat yleisiä useissa kirjoituksissa. Niissä peilattiin omaa suhteellisen hyvää tilannetta absoluuttiseen köyhyyteen ja nälänhätään.

Köyhyys on suhteellista. Sitä mitataan eri maissa eri tavalla. **Maailman kaikista köyhistä minä olen kuitenkin aika hyvässä asemassa. Minulla on säännölliset tulot, katto pään päällä ja hyvä tukiverkosto.** (005.)

Yksilöllisen tason selviytymiskeinot yhdistettiin arvo- ja asennemuutoksiin. Nuoret kokivat, että kulutuskulttuurista luopumisen kautta he saavuttivat

tiettyä vapautta materialistisista arvoista, jotka hallitsevat nyky-yhteiskuntaa. Materialistista arvoista luopumisen ilmaistiin tehneen perhe- ja ystävyysuhteista merkityksellisempiä. Eräs kirjoittaja kuvasi todellisen rikkauden nousevan läheisistä ihmissuhteista ja rakkaudesta:

Ihmiset joilla on läheisiä, ovat rikkaita. Meillä täällä Suomessa on puhdas luonto ja kauniita maisemia, se on rikkautta. Ja meillä on Suomessa vielä kuitenkin toimiva sosiaalihuolto, kenenkään ei tarvitse kuolla nälkään. **Joten vaikka rahaa ei ole, niin kauan kun minulla läheisiä, rakkaita ihmisiä, olen rikas, rikas rakkaudesta** ja se pennin venytys sen rinnalla ei tunnu niin pahalta. (062.)

Nuoret kuvasivat toivoa ja elämäniloa, jotka antoivat energiaa arkipäiväisistä ongelmista selviytymiseen ja jaksamiseen. Eräs kirjoittaja yhdisti aineellisen puutensa vapauden tunteeseen:

Jostakin tuntemattomasta nouseva elämänilo, tiedonjano ja haaveet pitävät yllä toivoa ja kannustavat jatkamaan. Niissä on uskomaton voima, ne muuttavat huomisen aurinkoiseksi. Sade väistyy, tehtyään ensin ilman raikkaaksi hengittää. Kokemus ja tieto tekevät minut vapaaksi. **Köyhänäkin olen rikas, koska olen vapaa.** Toivon etten ikinä menetä vapauttani rahan ja tavarain tavoittelulle. (059.)

Muutamat kirjoittajat korostivat henkisyiden ja kristillisen uskon keskeistä asemaa elämässään. Yleisesti ottaen syvempiä henkisiä ja uskonnollisia pohdintoja teksteissä ei ollut. Uskostaan kirjoittavat nuoret lähinnä totesivat saaneensa uskonnosta voimaa ja toivoa elämän vaikeuksien edessä. Seuraava kirjoittaja koki huolensa pienemmiksi uskonsa kautta:

Niinpä, Herra antaa eväät päiväksi kerrallaan, eikä kukaan vielä ole millään tavoin hyötynyt siitä, että kantaa huomisen murheita jo tänään. ”Katsokaa taivaan lintuja, eivät ne työtä tee, ja kuitenkin Isämme Jumala joka päivä ne ravitsee”. Siispä päivä kerrallaan tästä eteenpäin. (013.)

Päämäärätietoisuus ja sinnikkyys nostettiin useissa teksteissä ensiarvoiseksi selviytymiskeinoiksi. Lukuisat nuoret korostivat, että vastuuntunto ja eteenpäin pyrkiminen vastoinkäymisistä huolimatta ovat heille olennainen osa elämää. Eräs 22-vuotias nuori nainen kuvasi omaa asennettaan ”elämän virrassa” seuraavasti:

Elämän virrassa toiset kelluvat korkealla ja toiset vähän syvemmillä. Tärkeintä veden alle jouduttaessa on pidättää hengitystä ja olla joutumatta paniikkiin. **Ne jotka eivät osaa uida, hukkuvat. Minä olen oppinut uimaan.** (040.)

Häpeän ja syyllisyyden kokemukset yhdistettiin useissa kirjoituksissa pienituloisuuteen. Näiden tunteiden kanssa elämisen ja niistä selviytymisen kannalta psyykkisiksi keinoiksi nostettiin omaan arvoonsa uskominen ja selkeä näkemys siitä, että ihmisen perimmäinen arvo ei ole kiinni varallisuudesta. Tästä näkökulmasta katsottuna rikkaat voivat olla huonoja ihmisiä ja köyhät hyviä, esimerkiksi riippuen siitä miten he toisiaan kohtelevat:

Olitpa sitten köyhä tai rikas aina oloneuvoksesta presidenttiin niin sen perusteella sinua ei voi luokitella hyväksi tai pahaksi, eikä sen perusteella voi tietää millainen olet ihmisenä. (004.)

Osa kirjoittajista yhdisti kokemansa vaikeudet henkilökohtaiseen kasvuun. Nämä kirjoittajat kokivat kasvaneensa vahvemiksi ja paremmiksi ihmisiksi vaikeuksiensa kautta. Seuraava kirjoittaja ilmaisi oman selviytymisensä olleen kiinni henkisistä voimavaroista, joiden käyttäminen oli lopulta henkisesti kasvattava kokemus:

Tärkeintä on löytää omassa elämässä ja mielessä sellainen tila, jossa voi olla oma itsensä sellaisena kuin tämänhetkisessä tilanteessa on. **Köyhyydestä selviäminen on ainakin omassa tapauksessani ollut täysin kiinni omista henkisistä voimavaroistani**, ja tällaisen kokemuksen jälkeen ainakin kokee kasvaneensa ihmisenä. (001.)

Yhteenvetona on syytä korostaa, että monet nuoret kirjoittajat kokivat pienituloisuutensa ohimenevänä elämänvaiheena. Heillä oli vahva usko tulevaisuuteen ja siihen, että koulutus ja tulevaisuuden paremmat työllistymismahdollisuudet tulevat ainakin merkittävästi vähentämään elämässä koettua taloudellista niukkuutta.

Osaltaan toki tilannettamme helpottaa se, ettei opiskelu ole pysyvä asiantila, vaan toivomme joskus saavamme töitä ja pystyvämme jopa joskus ostamaan asunnon ja auton. (001.)

Taulukko 6. Nuorten hyödyntämät psyykkiset selviytymiskeinot.

Selviytymiskeinot psyykkisellä tasolla (105 mainintaa)

Vähempään tyytyminen (+++)	Ammattilypeys (+)
Ylpeys lapsista (+++)	Tosiasioden tunnustaminen (+)
Materialistisen ajattelun vähentäminen (+++)	Kateudesta luopuminen (+)
Vertailu itseä huonompionsaisiin (+++)	Myönteisten asioiden ajattelu (+)
Kulutuskulttuurista luopuminen (+++)	Luovuus (+)
Kiitollisuus (+++)	Välinpitämättömyys (+)
Toivo ja tulevaisuudenusko (+++)	Joustavuus (+)
Kekseliäisyys (+++)	Mainosten suodattaminen mielestä (+)
.....	Korkeat tulevaisuuden tavoitteet (+)
Omanarvontunteen kokeminen (++)	Sisäisen rauhan tunne (+)
Henkilökohtaisen kasvun kokemukset (++)	Eläminen päivä kerrallaan (+)
Peräänantamattomuus (++)	Menneisyyden kokeminen merkityksellisenä (+)
Myönteinen ajattelu (++)	Usko ihmisten perimmäisen tasa- arvoisuuteen (+)
Hyvien kokemusten vaaliminen (++)	Oleellisen näkeminen elämässä (+)
Määrätietoisuus (++)	Uusien mahdollisuuksien näkeminen (+)
Hengellisyys (++)	Itseriittoisuus (+)
Vastuunotto omasta elämästä (++)	

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

Toiminnalliset selviytymiskeinot

Toiminnallisiksi selviytymiskeinoiksi tässä yhteydessä määriteltiin ne keinot, jotka eivät suoraan liittyneet psyykkisiin arvojen, asenteiden ja ajattelutapojen muutokseen eivätkä aineellisten resurssien hankintaan. Toiminnalliset selviytymiskeinot liittyivät konkreettiseen toimintaan, jolla oli lyhyt- tai pitkäkestoinen koettua hyvinvointia edistävä vaikutus.

Eniten mainitut toiminnalliset selviytymiskeinot liittyivät maksuttomiin harrastuksiin ja muuhun vapaa-ajan toimintaan. Fyysisen aktiivisuuden kuten juoksemisen, pyöräilyn, uimisen ja kävelemisen todettiin sekä säästävän rahaa että alentavan koettua stressiä.

Harrastuksiin minulla ei ollut rahaa, mutta lenkkeily ei maksa mitään. Harrastan myös kirjoittamista ja piirtämistä, ja ne ovat kohtuullisen halpoja harrastuksia jokainen. Minun onnekseni. (048.)

Pelasin pitkästä aikaa jalkapalloa. Minulle tuli siitä hyvää olo. (042.)

Myös juoksuharrastus on lähes ilmainen: alennusmyynnissä hyvät juoksuken-
gät maksavat parhaimmillaan parikymppiä. (001.)

Nuoret toivat luonnosta nauttimisen sekä ulkoilun esiin maksuttomina ja nauttin-
nollisina harrastuksina, jotka rentouttivat ja veivät ajatuksia pois oman tilanteen
liiallisesta pohdiskelusta. Eräs kirjoittaja yhdisti vapaa-ajan harrastukset omanar-
vontunteen säilymiseen ja elämän kokemiseen virikkeellisenä:

Jokaisella ihmisellä pitäisi olla, asemastaan huolimatta, jotain virikkeitä ja mu-
kavia harrastuksia ettei kokonaan syrjäytyisi. **On hyvä tuntea aina oma
arvonsa ja tärkeintä on hyväksyä itsensä** ja muistaa ettei kukaan voi
kuitenkaan olla kaikille mieliksi eikä onneksi tarvitsekaan! (004.)

Luovat harrastukset kuten taiteet, käsityöt, elokuvat, musiikki ja valokuvaus tuotiin
nuorten kirjoituksissa esille elämän koettua mielekkyyttä edistävänä toimintana:

Haluaisin kulkea aina kamera mukana: yhtäkkiä edessä voi olla kaunis aurin-
gonlasku tai tuulen tekemä pyörre lumessa, jonka haluaa ikuistaa. (017.)

Kuuman suihkun jälkeen, ihan pian, minua odottaa pehmeän nojatuolin sy-
leily, ja pujahtaminen jännittävään maailman hyvän kirjan muodossa. (033.)

Toiminnallisina selviytymiskeinoina mainittiin myös omaehtoinen opiskelu, kir-
jastoissa vierailu ja arjen rytmittäminen rutiineilla. Erityisesti kirjastojen rooli
tuotiin korostuneesti esille usean kirjoittajan toimesta. Kirjastojen tarjoamat il-
maiset palvelut mahdollistivat itsensä sivistämisen ja kehittämisen. Kirjastoja ei
tässä mielessä nähty vain paikkoina kirjojen, musiikin ja elokuvien lainaamiseen
vaan myös paikoiksi, joissa vapaa-aikaa on mahdollista viettää hyödyllisesti. Kir-
joittajista etenkin nuoret opiskelijat ja työttömät kertoivat hyödyntävänsä kirjas-
tojen monipuolisia palveluita:

Onneksi Suomessa on myös kirjasto, lainasin opiskelukirjat sieltä sekä luin
päivän lehdet. (029.)

Onneksi kirjoja saattoi lainata kirjastosta eikä urheileminen juuri maksanut. (014.)

Rikkaimmillani tunnen olevani vapaana päivänä, jolloin tepastelen kirjastoon,
otan hyllystä kirjan ja uppoudun siihen niin kauaksi aikaa, että vatsani mu-

rahdus pakottaa muuttamaan asentoani. Ojennan käteni eväsreppuun ja syön omenan ihastellen sen väriä ja muotoa. (053.)

Alkoholinkäyttö sekä alkoholinkäytön välttäminen tuotiin esille muutamien kirjoittajien toimesta. Masennus- ja unilääkkeet mainittiin myös keinoina oman olon helpottamiseksi muutamien nuoren toimesta. Eräs kirjoittaja kertoi äidistään, joka vieraili lääkärillä masennusoireidensa vuoksi. Lääkäri määräsi masennuslääkkeitä mutta niiden vaikutus köyhyyteen masennuksen taustasyyn oli luonnollisesti olematon:

Äiti kertoi lääkärillä käynnistään. **Lääkäri oli viimeinkin kysynyt suoraan äidin masennuksen syytä. ”Rahapula” oli äiti vastannut. Lääkäri oli lisännyt lääkitystä.** Lääke taitaa kuitenkin olla tehoton, sillä siitä huolimatta äiti öisin herää ja itkee erääntyviä laskuja. (022.)

Menin pubiin ja tilasin lasillisen viskiä. Join viskiä nurkkapöydässä hyvin tyytyväisenä, hitaasti nautiskellen. Ostin toisen ja kolmannen. Viski on ihanaa. (042.)

Nuoret toivat esiin koulutuksen tärkeyden oman taloudellisen aseman ja elämänlaadun parantamisessa. Esimerkiksi lukionsa keskeyttänyt kirjoittaja totesi menneensä vanhempana takaisin suorittamaan ylioppilastutkintonsa paremman tulevaisuuden ja mahdollisuuksien toivossa. Eräs kirjoittaja totesi oppineensa koulutuksen tärkeyden elettyään lapsuudenperheensä vaikeuksien keskellä:

Asia jonka minä olen oppinut näiden vuosien alla on koulutuksen tärkeys. Muuten joutuu samaan ansaan kuin meidän perheemme nyt. Palkka huonoa, toimeentulo hankalaa. Toivoisin, että vielä joku päivä, asiaan tulisi muutos eikä tuhansien nuorien tarvitsisi kokea sitä, minkä me kävimme läpi. (057.)

Sosiaalinen eristäytyminen tuotiin esiin hyvinvointia uhkaavana tekijänä ja sosiaalinen aktiivisuus hyvinvointia edistävänä tekijänä. Muutamat kirjoittajat toivat esiin kokemansa merkityksellisten sosiaalisten suhteiden vähäisyyden. Esimerkiksi eräs yksinäiseksi itsensä kokeva 28-vuotias mies kirjoitti, että jopa julkisissa liikennevälineissä matkustaminen lievitti hänen yksinäisyyden tunnettaan:

Pelkästään ratikassa istuminen toisten ihmisten ympäröimänä tekee tosi hyvää psyykkiselle terveydelleni. Katselin pari iltaa sitten yhtä talkshow:ta missä **joku vitsaili siitä että joku voisi olla ”niin yksinäinen, että se viettää paljon aikaa julkisilla ajoneuvoilla” - no, just niin yksinäinen olen silloin.** (024.)

Yksi nuorten omaelämäkerrallisten kirjoitusten merkillepantava piirre oli, että järjestöt ja kansalaisjärjestöjen toimintaan osallistuminen ei tullut kirjoituksissa juuri esiin. Vain yksi nuori 65:stä kirjoittajasta toi esiin järjestöaktiivisuutensa. 28-vuotias äiti toi esiin osallistumisensa järjestöjen vapaaehtoistyöhön seuraavasti:

Keskityn siis elämiseen ja selviytymiseen, ja toimin vapaaehtoispuhjalta järjestötyössä, yritän omalta osaltani saada lapsiperheiden asemaa yhteiskunnassa parannettua, tai ainakin edes saada lasten ja perheiden äänen kuuluville yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. (051.)

Taulukko 7. Nuorten hyödyntämät toiminnalliset selviytymiskeinot.

Selviytymiskeinot toiminnallisella tasolla (64 mainintaa)

Aktiivisuus (+++)

Tunnollisuus asioiden tekemisessä (+++)

Päämääräsuuntautuneisuus (+++)

Fysinen aktiivisuus (lenkkeily, uinti, kävely, pyöräily jne.) (+++)

Pienistä arjen asioista nauttiminen (+++)

Maksuttomat harrastukset yleisesti (+++)

Harrastukset (taiteet, käsityöt, elokuvat, musiikki, valokuvaus jne.) (+++)

Ulkoilu (+++)

Omatoiminen opiskelu (+++)

Kirjastossa käynti (+++)

Alkoholi (sekä käyttö että käyttämättä oleminen) (++)

Työhön uppoutuminen (++)

Luonnosta nauttiminen (++)

Rutiineista kiinnittäminen (++)

Masennuslääkkeet (+)

Tupakointi (+)

Unilääkkeet (+)

Vapaaehtoistyö (+)

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

Sosiaaliset selviytymiskeinot

Nuoret toivat sosiaalisen tuen vastaanottamisen esiin kaikkein yleisimpänä sosiaalisena selviytymiskeinoja. Kirjoituksissa esiintuodut sosiaalisen tuen muodot olivat jaoteltavissa yhdessäoloon, emotionaaliseen tukeen, tiedon vastaanottamiseen ja konkreettiseen aineelliseen apuun. Nuoret ilmaisivat saaneensa sosiaalista tukea eri lähteistä kuten kumppaniltaan, vanhemmiltaan, ystäviltä ja sukulaisilta.

Useissa kirjoituksissa korostettiin hyvien sosiaalisten suhteiden merkitystä ja ne ilmaistiin usein tärkeämmiksi kuin vakaa taloudellinen asema. Esimerkiksi seuraava kirjoittaja korosti perheen sopusointuista yhdessäoloa toteamalla:

Ihanaa asua omassa kodissa vaikka se tarkoittaakin samassa kaurapuuroa päivällisenä, äidin ja isän rikkinäisiä vaatteita. Sitäkin ettei lomailla missään koskaan. **Silti omassa kodissa, kaikki yhdessä. Tässä on kaikki mitä tarvitaan.** (019.)

Osa kirjoittajista arveli, että uraputkessa olevat varakkaiden perheiden vanhemmat eivät välttämättä pysty antamaan tarpeeksi aikaa ja huolenpitoa lapsilleen. Tästä näkökulmasta katsottuna vähemmän materialistille arvoille omistautuvat vanhemmat tuotiin esiin parempina kasvattajina:

Lapsen onni voi rahallisesti köyhässä perheessä pulputa aivan muista lähteistä kuin omaisuuden keräämisestä. Perheessä leivotaan yhdessä leipää ja laiteetaan kotiruokaa. Yhdessäololle on enemmän aikaa, kun ei vietetä kulutusjuhlia iltaisin. **Rakkaiden läheisyys ja hellyys on ilmaista.** (018.)

Parisuhteessa olevat nuoret korostivat kumppaninsa merkitystä emotionaalisen ja taloudellisen tuen antajina. Yhteisesti vuokrattu asunto ja jaetut kotityöt ilmaistiin aineellisesti ja sosiaalisesti merkityksellisiksi hyvinvointia edistäviksi tekijöiksi. Emotionaalisen tuen suhteen korostettiin rakkauden ja läheisten ihmissuhteiden merkittävyyttä omassa selviytymisessä:

Onneksi minulla on ihana poikaystävä, joka lainaa minulle rahaa, kun vain kehtaan pyytää. Niinpä niin. **Joillakin on rahaa, mutta ei rakkautta. Minulla rakkautta, mutta ei rahaa.** Olen onnellinen, koska minulla on rakkautta elämässäni, ja rakkaus auttaa jaksamaan tämän köyhyyden yli. (027.)

Minut pelasti mielestäni loppujen lopuksi rakkaus. Puhun muodossa pelasti, koska niin minusta silloin ja ehkä vieläkin tuntuu. Nyt sitä on vaikeampi myöntää. En kyllä ymmärrä miksi, mutta niin vain on. (007.)

Nähdyksi ja kuulluksi tulemisen kokemus ilmaistiin tärkeäksi osaksi vastaanotettua sosiaalista tukea. Seuraava kirjoittaja korosti sosiaalisen hyväksynnän kokemusta toteamalla:

Eikä avun tarvitse olla edes sitä taloudellista, vaan kyllä sekin auttaa, että minua kohdellaan ihmisenä muiden joukossa ja että asioistani ollaan kiinnostuneita. (001.)

Yhdessäolon kautta välittyvä sosiaalinen tuki tuli esille myös useammassa kirjoituksessa. Esimerkiksi eräs 24-vuotias mies kirjoitti kokevansa elämänsä mielekkääksi vietettyään illan kavereidensa kanssa:

Toverini yllättivät minut tulemalla kylään viskipullon kanssa. **Istuimme yömyöhään, joimme ja he keskustelivat asioista. Minä istuin ja kuuntelin. Se tuntui mukavalta.** Tupakoimme sisällä ja minusta tuntui, että kannatti elää. (042.)

Ystävillä oli myös tärkeä rooli tiedollisen tuen tarjoajina. Eräs kirjoittaja totesi sosiaaliturvajärjestelmän monimutkaiseksi ja sosiaalityöntekijöiltä saadun neuvonnan usein sekavaksi Hän kirjoitti vastaanottavansa parhaimmat ja selkeimmät neuvot ystäviltä, jotka ovat olleet samankaltaisessa elämäntilanteessa:

Ja kun en useinkaan virkailijoilta ymmärrettävää vastausta saa, useinkin tarkistan asian suoraan joltakin ystävältä, joka elää tai on vastikään elänyt samantyyppistä elämänvaihetta. Tuolloin saa sellaisen vastuksen, jonka pohjalta voi omaa tilannettaan aidosti puntaroida. (055.)

Kumppanin, sukulaisten ja ystävien lisäksi muutamat kirjoittajat mainitsivat vastaanottaneensa sosiaalista tukea sosiaalityöntekijöiltä, työkavereilta sekä ystävien vanhemmilta. Seuraava 18-vuotias kirjoittaja koki ystävänsä vanhemmat merkiksi siitä, että ”maailmassa on vielä hyviä ihmisiä”.

On vaa jotenki ihan käsittämätöntä, et tässä paskamaailmassa on vielä oikeesti ki hyviä ihmisiä. Niinku mun kans ala-asteella samalla luokalla olleen Tiinan äiti; se kutoi villasukkia ja lapasia mulle ja siskolle. Ja me saatiin monesti kans Tiinan ja sen vanhempien siskojen vanhoja vaatteita, ku ne kävi niille itelle liian pieniksi. (028.)

Taulukko 8. Nuorten hyödyntämät sosiaaliset selviytymiskeinot.

Selviytymiskeinot sosiaalisella tasolla (63 mainintaa)

Sosiaalinen tuki seurustelukumppanilta (+++)
Sosiaalinen tuki ystäviltä ja kavereilta (+++)
Sosiaalinen tuki vanhemmilta, sisaruksilta ja sukulaisilta (+++)

Päivähoito (++)
Lemmikin pitäminen (++)
Eristäytyminen ja sosiaalisten kontaktien välttely (++)

Toisten ihmisten auttaminen (+)
Sosiaalinen tuki sosiaalityöntekijältä (+)
Sosiaalinen tuki työtovereilta (+)
Sosiaalinen tuki ystävän vanhemmilta (+)
Psykologin/terapeutin tarjoama tuki (+)

*) Eniten mainintoja (+++), vähemmän mainintoja (++) ja vähiten mainintoja (+).

5. Yhteenvedo

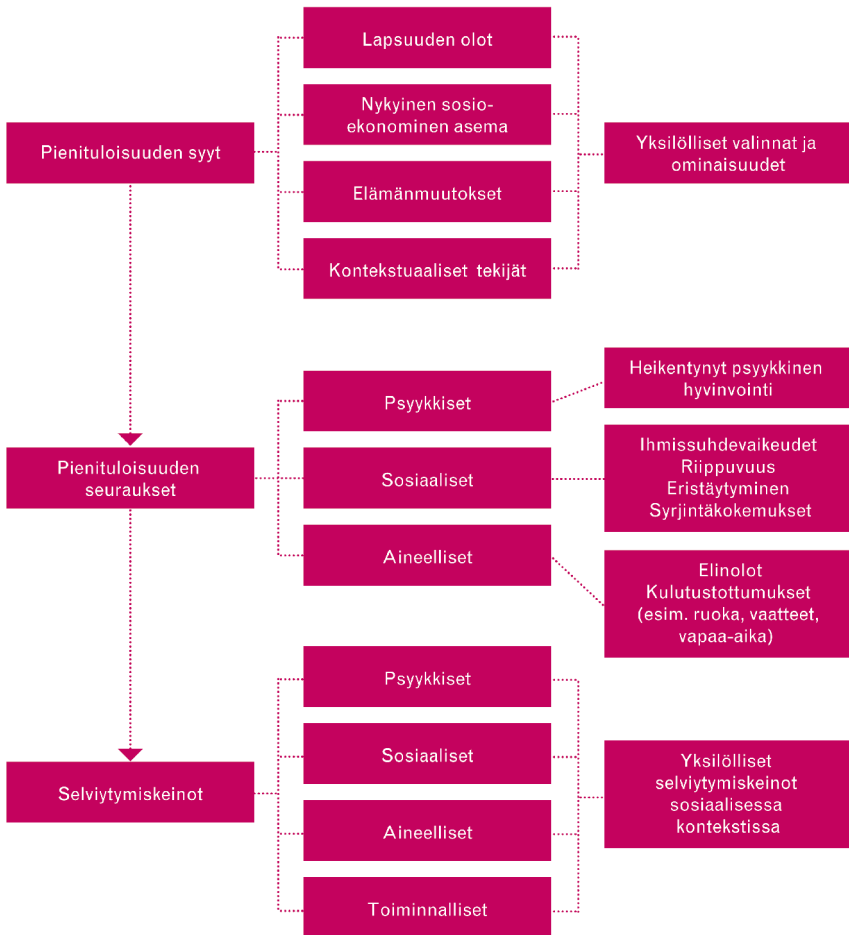
Pienituloiset suomalaisnuoret määrittelivät pienituloisuutensa pääasiallisiksi syiksi perhetaustan, nykyisen sosioekonomisen asemansa, äkilliset elämänmuutokset sekä ympäröivät elinolot (esim. korkeat elinkustannukset). Aineellisten ja sosiaalisten voimavarojen vähyyys yhdistyi lukuisiin kielteisiin psyykkisiin, sosiaalisiin ja aineellisiin seurauksiin. Pienituloisuus yhdistettiin ennen kaikkea *stressaaviin arjen kokemuksiin, kulutustottumusten muutoksiin, heikentyneeseen koettuun hyvinvointiin ja osallistumismahdollisuuksien rajallisuuteen.*

Nuoret kuvasivat pienituloisuuden aiheuttamia *syllisyyden tunteita ja eristäytymistä*, joka oli seurausta ympäröivästä kuluttamiseen keskittyvästä elämäntavasta. Muita nuorten kuvaamia sosiaalisia seurauksia olivat *kielteiseksi koettu riippuvuus toisten ihmisten tuesta, syrjinnän kokemukset* ja heikosta taloudellisesta tilanteesta välillisesti seuranneet *riidat ja muut ihmissuhdevaikeudet*. Lukuisissa omaelämäkerrallisista kirjoituksissa kuvattiin *arvottomuuden tunteita ja huolta tulevasta pärjäämisestä yhteiskunnassa.*

Nuoret hyödynsivät erilaisia selviytymiskeinoja, jotka luokiteltiin psyykkisiin, sosiaalisiin, aineellisiin ja toiminnallisiin keinoihin. Selviytymiskeinojen näkökulmasta omaelämäkerralliset tekstit kuvasivat *aktiivisia* oman elämänsä haltuun ottaneita nuoria. Lukuisat alle 29-vuotiaat kirjoittajat uskoivat parempaan tulevaisuuteen, jota tavoiteltiin ennen kaikkea *kouluttautumisen* kautta.

Kuvioon 5 on koottu yhdeksi käsitteelliseksi malliksi tässä raportissa esiteltyjä tuloksia. Kuvio auttaa hahmottamaan pienituloisuuteen ja köyhyyteen keskeisesti liittyviä ilmiöitä syiden, seurausten ja selviytymiskeinojen kautta.

Kuvio 5. Käsitteellinen malli pienituloisuuden syistä, seurauksista sekä nuorten hyödyntämistä selviytymiskeinoista.

Lopuksi

Ikärakenteen muutoksen ja globalisaation myötä suomalainen hyvinvointivaltio on ennennäkemättömien haasteiden edessä. Nyt olisi tärkeämpää kuin koskaan, että pohjoismaiselle tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta korostavalle ajattelulle löytyisi kannatusta. On taloudellisesti ja eettisesti perusteltua, että lapsille ja nuorille taataan yhdenvertaisia mahdollisuuksia opiskeluun, yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja ihmisenä kehittymiseen.

Perheen varallisuus vaikuttaa yhä enemmän siihen, miten lapset ja nuoret voivat elämässään edetä mikäli pienituloisuus ja köyhyys suomalaisessa yhteiskunnassa yhä yleistyvät. Tästä todennäköisenä seurauksena olisi ylisukupolvisen köyhyyden sekä väestöryhmien yhä voimakkaampi eriytyminen. Sosioekonomisten erojen kasvu todennäköisesti heikentäisi myös parempiosaisten elämänlaatua sosiaalisten elinolojen heikentymisen ja yleisen turvattomuuden lisääntymisen myötä.

Väestöryhmien välisiä sosioekonomisia hyvinvointi- ja terveyseroja on tutkittu laajasti, mutta vähemmän on laadullista tutkimustietoa ihmisten omista kokemuksista. Tutkimustietoa on niukasti saatavilla esimerkiksi erilaisista pienituloisuuteen liittyvistä selviytymiskeinoista ja muista sosiaalisista mekanismeista, jotka vaikuttavat koettuun hyvinvointiin. Näiden yksilö- ja yhteisötason mekanismien parempi ja systemaattinen tunnistaminen voi auttaa jatkossa kaventamaan Suomessa vallitsevia suhteellisen suurien väestöryhmien välisiä hyvinvointi- ja terveyseroja.

Liite

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineistoon perustuvia julkaisuja ja tutkimuksia.

Ajantasainen lista aineistoa hyödyntäneistä julkaisuista löytyy Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston (FSD) verkkosivuilta:

<http://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/luettelo/FSD2413/meF2413.html>

Kirjat

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä (Meri Larivaara, Anna-Maria Isola & Juha Mikkonen, toim.) Esipuhe Ilkka Taipale. Kustannusosakeyhtiö Avain. Otavan Kirjapaino, Keuruu 2007. ISBN 978-952-5524-49-9.

Verkkoersio: <http://www.koyhyyskirjoitukset.org/koyhyyskirja.pdf>

Rikas runo - sanoja köyhyydestä (Juha Mikkonen & Aija Typpö, toim.). Esipuhe Claes Andersson. Kustannusosakeyhtiö Avain. Hakapaino, Helsinki 2009. ISBN 978-952-5524-70-3

Aineistoon perustuvia tutkimuksia

Kainulainen, Riikka (2012). ”Välillä olo on ollut kuin nuorallatanssijalla - koko ajan on vaarassa pudota”. Työssä käyvien köyhien naisten kokemuksia sosiaalisesta poissulkemisesta. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto.

Nokela, Katri (2012). Köyhän yksineläjänaisen kokemukset ja roolit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma.

Viertola, Laura (2012). ”Minä en ole mitään, minusta ei tule mitään ja olenko koskaan mitään ollutkaan?” Fenomenologinen tutkimus köyhyydestä kertovissa omaelämäkerrallisissa tarinoissa esiintyvistä perusturvattomuuden kokemuksista. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Porin yksikkö, Tampereen yliopisto.

Mikkonen, Juha (2011). Social and material deprivation among youth in Finland: Causes, consequences, and coping. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma.

Holmi, Laura (2011). Kokemuksia sosiaalitoimistojen institutionaaliseen todellisuudesta. Köyhyyskirjoituskilpailun kirjoittajien kokemuksia sosiaalityöstä, sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalitoimistoista köyhyyskirjoitusten perusteella. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Hakovirta, Mia (2010). Köyhyys yksinhuoltajaperheiden lasten arjessa. Teoksessa: Köyhyys, tulojako ja eriarvoisuus. Juhlakirja Veli-Matti Ritakallion täyttäessä 50 vuotta 21.10.2010 (toim. Ervasti, Heikki & Kuivalainen, Susan & Nyqvist, Leo). Turku: Turun yliopisto. TCWR tutkimuksia; 2.

Hakkarainen, Tyne (2010). Avun saamisen kokemuksia köyhyysaiheiseen kirjoituskilpailuun osallistuneiden elämäntarinoissa. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Carlson, Matilda (2009). Tarinoita yksinasuvien naisten köyhyydestä. Koettu köyhyys marginalisaation kautta tulkittuna. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Lindroos, Inka (2008). Yksinelävien köyhien selviytyminen - merkityksellisyyttä ja tulevaisuudenodotuksia. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Nihti, Hanna-Kaisa (2008). Aina on jaksettava. Köyhyys yksinhuoltajaäitien arjessa. Sosiaalityön sivuaineen laudaturtutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Taipale Pekka (2008). Kuvia miehen köyhyydestä - miesten tarinoita pula-ajan ja nykypäivän köyhyydestä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Ruokonen Reetta (2007). Perheiden kokemuksia köyhyydestä. Nälkää, häpeää ja selviytymistä. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipsykologian laitos, Helsingin yliopisto.

Näytelmät

Leipäjonoballadi (Emilia Pöyhönen). ISBN 978-952-480-146-1

Taitto: Sasha Huber Saarikko / www.shytimes.com
Kansikuvat: Juha Mikkonen

Paino: Erweko Oy, Helsinki, 2012.

© Helsingin Optimistit ry ja Juha Mikkonen, 2012.

Syrjäytyä vai selviytyä? – Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja

Nuorten syrjäytyminen koulutuksesta, työstä ja sosiaalisia suhteista on viime aikoina noussut voimakkaasti julkiseen keskusteluun. Varhaisesta syrjäytymisestä syntyy mittavia inhimillisiä ja taloudellisia menetyksiä.

Päätäjät kantavat huolta nuorten köyhyydestä ja syrjäytymisestä, mutta usein keskustelussa sivurooliin jäävät nuoret itse. Harvemmin esitetty kysymys on: miten nuoret itse tilanteensa kokevat? Nuoria tuodaan kokemustensa kautta harvemmin esiin aktiivisina toimijoina, jotka reagoivat elinolojensa muutoksiin sekä muutosten taustalla oleviin taloudellisiin, poliittisiin ja sosiaalisiin syihin.

Tämä raportti tuo esiin pienituloisten nuorten oman äänen omaelämäkerrallisista tarinoista poimittujen otteiden kautta. Raportti auttaa ymmärtämään nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia sekä arjessa käytettyjä selviytymiskeinoja.